

**Vilniaus universiteto teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Gabrielės Lenkšaitės
V kurso, komercinės teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Bendrovės ir jos akcininkų interesų apsauga pagal Europos žmogaus teisių
ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją**

Vadovas: partnerystės doc. Gintautas Bartkus

Recenzentas: lekt. dr. Stasys Drazdauskas

Vilnius

2019

TURINYS

ĮVADAS	2
1. EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ KONVENCIJOJE ĮTVIRTINTŲ BENDROVĖS IR JOS AKCININKŲ INTERESŲ APSAUGOS PROBLEMATIKA	6
1.1. Žmogaus teisių apsaugos poreikis bendrovėms	6
1.2. Akcininkų vaidmuo pagal EŽTK	10
2. BENDROVĖS INTERESŲ APSAUGA PAGAL EŽTK.....	15
2.1. Bendrovės teisė į nuosavybę pagal Pirmojo protokolo 1 straipsnį.....	15
2.2. „Visiems“ pripažįstamų teisių apsauga	19
3. BENDROVĖS AKCININKŲ INTERESŲ APSAUGA PAGAL EŽTK.....	26
3.1. Akcijų kaip nuosavybės apsauga.....	26
3.2. Akcininko kaip pareiškėjo statusas	31
3.3. Akcininko atsakomybės už bendrovės prievoles.....	39
IŠVADOS	43
LITERATŪROS SĄRAŠAS	44
SANTRAUKA	53
SUMMARY	54

IVADAS

Temos aktualumas

1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos¹ 1 straipsnis įtvirtina, kad Aukštosios Susitariančios Šalys² kiekvienam jų jurisdikcijai priklausančiam asmeniui garantuoja Konvencijos I skyriuje apibrėžtas teises bei laisves. Remiantis Konvencijos 34 straipsniu, pateikti Teismui individualią peticiją gali kiekvienas fizinis asmuo, nevyriausybinės organizacijos ar grupės asmenų, teigiantys, kad jie yra vienos iš Susitariančių Šalių padaryto Konvencijoje įtvirtintų teisių pažeidimo auka³. Pagal šiuos straipsnius ir visą EŽTK sukurta sistema iki šiol laikoma efektyviausiu mechanizmu, ginančiu žmogaus teises tarptautiniu lygiu⁴, o juo neretai siekia pasinaudoti ir bendrovės bei jų akcininkai. Nors EŽTK garantuoja teises ir laisves kiekvienam asmeniui, tačiau tik viename, nuosavybės teisę įtvirtinančiame Pirmojo protokolo 1 straipsnyje, tiesiogiai nurodyta, kad juo gali naudotis tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys. Dėl kitų teisių apsaugos taikymo palikta spręsti Europos Žmogaus Teisių Teismui⁵, todėl tik analizuojant šio teismo praktiką galima išsiaiškinti, kokios teisės ir kokia apimtimi suteikiamos bendrovėms. Nors EŽTT formuoja gana palankią praktiką bendrovių interesų apsaugai, doktrinoje kyla diskusijų ir netgi pasiūlymų sukurti atskirą nuo

¹ Toliau visur tekste bus santrumpa „EŽTK“, „Europos žmogaus teisių konvencija“ arba „Konvencija“, turint omenyje Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją, iš dalies pakeistą Protokoliais Nr. 11 ir 14. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 156-7390, su papildomais protokolais: Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolu Nr. 1, iš dalies pakeistu Protokolu Nr. 11. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 156-7391; Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 4, iš dalies pakeistas Protokolu Nr. 11. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 156-7392; Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 6, iš dalies pakeistas Protokolu Nr. 11. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 156-7393; Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 7, iš dalies pakeistas Protokolu Nr. 11, *Valstybės žinios*, 2011, nr. 156-7394; Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 13. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 156-7395; Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolas Nr. 16. *Teisės aktų registras*, 2015-07-24, nr. 11609.

² Council of Europe. 47 Member States [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.coe.int/en/web/portal/47-members-states>>. Europos Tarybos duomenimis šiuo metu prie Konvencijos prisijungusios 47 valstybės: Albanija, Andora, Armėnija, Austrija, Azerbaidžanas, Belgija, Bosnija ir Hercegovina, Bulgarija, Kroatija, Kipras, Čekijos Respublika, Danija, Estija, Suomija, Prancūzija, Gruzija, Vokietija, Graikija, Vengrija, Islandija, Airija, Italija, Latvija, Lichtenšteinas, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Moldovos Respublika, Monakas, Montenegras, Nyderlandai, Šiaurės Makedonija, Norvegija, Lenkija, Portugalija, Romunija, Rusijos Federacija, San Marinas, Serbija, Slovakijos Respublika, Slovėnija, Ispanija, Švedija, Šveicarija, Turkija, Ukraina, Jungtinė Karalystė.

³ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista Protokoliais Nr. 11 ir 14. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 156-7390.

⁴ JOČIENĖ, D. *Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą. Konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis* [interaktyvus]. Jurisprudencija, 2007, t. 7(97), p. 17 [žiūrėta 2019 m. vasario 3 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2698/2502>>.

⁵ Toliau tekste bus naudojama ir santrumpa „EŽTT“ arba „Teismas“, turint omenyje Europos Žmogaus Teisių Teismą.

žmogaus teisių apsaugos mechanizmą⁶. Dėl šios priežasties būtina įvertinti, ar Konvencija yra efektyvus bendrovių interesų gynimo būdas, ar visgi reikėtų svarstyti apie išimtinai bendrovėms pritaikytos apsaugos kūrimą.

Dar daugiau diskusijų pastaruoju metu kelianti praktika yra formuojama dėl bendrovės akcininkų interesų apsaugos. Pavyzdžiui, ilgą laiką EŽTT formuota praktika, nesuteikianti akcininkams *locus standi*⁷ dėl jiems padarytos netiesioginės žalos⁸, galiausiai sukėlė prieštaravimų ir tarp pačių EŽTT teisėjų⁹, dėl ko svarbu įvertinti, ar būtų įmanomas ir pagrįstas EŽTT praktikos pasikeitimas į akcininkams palankesnę pusę ir kokias problemas tai galėtų sukelti.

Kadangi Konvencijoje garantuojamos teisės ir EŽTT priimami sprendimai turėjo ir turi reikšmingą įtaką Lietuvos teisės sistemai, o Lietuvos teismai sprenddami bylas dažnai remiasi EŽTT praktika¹⁰, bendrovėms ir jos akcininkams suteikiamų teisių analizė prisidėtų prie teisinio aiškumo sprendžiant ginčus teismuose bei galėtų padėti priimti teisingus sprendimus ir išvengti klaidų. Tuo labiau, teisinis aiškumas ir apibrėžtumas svarbus bendrovėms ir akcininkams kaip pareiškėjams, kadangi visi gana plačiai naudojami Konvencijoje garantuota individualios peticijos teise¹¹. Taigi, visos išvardytos priežastys lemia, kad yra būtina išanalizuoti bendrovėms ir jos akcininkams suteikiamas teises EŽTK kontekste ir pateikti išvadas dėl šių teisių apsaugos.

Darbo tikslas ir uždaviniai

Pagrindinis šio magistrinio darbo tikslas – išanalizavus, kuriomis EŽTK garantuojamomis teisėmis yra saugomi bendrovių ir jos akcininkų interesai, nustatyti galimybes bendrovėms ir jų akcininkams įgyvendinti ir apginti savo interesus pagal EŽTK.

⁶ VIŠEKRUNA, A. *Protection of rights of companies before the European Court of Human Rights* [interaktyvus]. Belgrade: Institute of Comparative Law, p. 124 [žiūrėta 2019 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/ecllc/article/view/6524/3433>>.

⁷ Teisė kreiptis į teismą, šiuo atveju – į EŽTT.

⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1995 m. spalio 24 d. sprendimas *Agrotexim ir kiti prieš Graikiją* byloje, Nr. 14807/89.

⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2019 m. sausio 29 d. sprendimas *Albert ir kiti prieš Vengriją* byloje, Nr. 5294/14.

¹⁰ Vyriausybės atstovas žmogaus teisių teisme. *Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai – 60 metų* [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą <<http://lrv-atstovas-ezt.tl/naujienos/zmogaus-teisiu-ir-pagrindiniu-laisviu-apsaugos-konvencijai-60-metu>>.

¹¹ *Ibid.*

Darbe kelti šie uždaviniai:

- 1) analizuojant teisės doktriną ir EŽTT praktiką, išskirti esminę bendrovės ir jos akcininkų apsaugos problematiką;
- 2) remiantis EŽTT praktika, nustatyti bendrovėms suteikiamas teises pagal EŽTK, išanalizuoti šių teisių turinį ir įvertinti bendrovei suteikiamą apsaugą;
- 3) išanalizavus EŽTT praktiką, nustatyti bendrovės akcininkams suteikiamą apsaugą pagal EŽTK ir įvertinti jiems kylančius sunkumus siekiant pasinaudoti efektyvia EŽTK apsauga.

Darbo objektas

Pagrindinis šio darbo objektas yra EŽTK įtvirtintos teisės, kuriomis užtikrinami bendrovės ir jos akcininkų interesai. Pagrindinis dėmesys skiriamas nurodytas teises aiškinančiais ir plėtojančiais EŽTT praktikai, padedančiais nustatyti teisių turinį.

Tyrimo metodai

Šiame darbe buvo analizuojamos ir vertinamos Konvencijos nuostatos ir pagal jas išvystyta EŽTT praktika. Darbe buvo naudojami tokie tyrimo metodai:

- 1) lingvistinis metodas. Šiuo metodu buvo siekiama nustatyti teisės normų, doktrinos ir kitų šaltinių tekstų turinio reikšmę, pavyzdžiui, išsiaiškinti tam tikrų Konvencijoje naudojamų sąvokų, tokių kaip asmuo ar būstas reikšmę;
- 2) sisteminis metodas pasitelktas vertinant Konvencijos nuostatas kaip bendrą sistemą (analizuojant ir vertinant asmens sąvoką Konvencijos straipsniuose), taip pat nustatant Konvencijos garantuojamų teisių ir EŽTT praktikos ryšius ir jų tarpusavio santykį;
- 3) teleologinis metodas buvo naudojamas siekiant nustatyti EŽTK garantuojamų teisių tikslą, pavyzdžiui, analizuojant, ar EŽTK suteikta žmogaus teisių apsauga buvo skirta saugoti tik fizinių, ar ir juridinių asmenų teises.
- 4) loginis metodas buvo naudojamas darbo autorei samprotaujant ir pateikiant savo poziciją, kritikuojant ir pateikiant atitinkamas išvadas. Logika buvo naudojama taikant aukščiau išvardytus metodus.

Darbo originalumas

Atlikus detalią paiešką buvo nustatyta, jog bendrovės ir jos akcininkų interesų apsauga pagal EŽTK per pastaruosius penkerius metus nebuvo nagrinėjama jokiam magistriniame darbe. Keletas magistrinių darbų buvo susiję su pavieniais šiame magistriniame darbe susijusiais klausimais, tokiais kaip akcininko samprata ir akcininko teisės pagal Europos Sąjungos bendrovių teisę, akcininko civilinė atsakomybė bendrovei, kitiems akcininkams ir bendrovės kreditoriams, akcininkų teisių apsauga bendrovės reorganizavimo metu, akcininkų teisių gynimas bendrovei nemokant dividendų. Akivaizdu, kad išvardintų magistro darbų ir šio magistrinio darbo objektai nesutampa, kadangi nėra analizuojami EŽTK kontekste.

Visgi galima paminėti kelis mokslo darbus, kuriame buvo nagrinėjamas šio magistro darbo tyrimo objektas, pavyzdžiui, EMBERLAND, M. *Companies before the European Court of Human Rights*, VIŠEKRUNA, A. *Protection of rights of companies before the European Court of Human Rights*. Tačiau bendrovės ir jos akcininkų interesų apsauga šiuose šaltiniuose nėra visapusiškai ir išsamiai išanalizuota, tuo labiau, šaltiniuose nėra remiamasi pačia naujausia reikšminga EŽTT praktika. Dėl šių priežasčių darbas yra originalus.

Svarbiausi šaltiniai

Šiame magistro darbe didžiausias dėmesys skiriamas Europos žmogaus teisių konvencijai ir EŽTT suformuotai praktikai, kurių analizė sudaro didžiausią darbo dalį ir lėmė atitinkamas darbo išvadas. Siekiant tinkamai atskleisti temą buvo naudoti reikšmingi užsienio teisės doktrinos šaltiniai, pavyzdžiui EMBERLAND, M. *Companies before the European Court of Human Rights*, VIŠEKRUNA, A. *Protection of rights of companies before the European Court of Human Rights*. Šie šaltiniai daugiausia buvo naudojami formuojant suvokimą apie bendrovėms suteikiamas teises pagal EŽTK, jų poreikį ir realizavimą. Analizuojant klausimą dėl akcininkų interesų apsaugos reikšmingą įtaką turėjo Lietuvos teisės doktrinos šaltiniai, ypač tokie kaip MIKALONIENĖ, L. *Uždariosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai*, MIKALONIENĖ, L. *Išvestinio ieškinio samprata, paskirtis ir tikslai* bei MIKALONIENĖ, L. *Uždariosios akcinės bendrovės akcininko civilinė atsakomybė bendrovės kreditoriams, bendrovei ir kitiems akcininkams*.

1. EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ KONVENCIJOJE ĮTVIRTINTŲ BENDROVĖS IR JOS AKCININKŲ INTERESŲ APSAUGOS PROBLEMATIKA

1.1. Žmogaus teisių apsaugos poreikis bendrovėms

Europos žmogaus teisių teismas leidžia bendrovėms naudotis Konvencijos garantuojamų teisių apsauga¹². EŽTT yra nurodęs, kad Konvencijoje numatytos teisės taikomos įmonėms, kurios nėra valstybinės organizacijos¹³ ir šias teises pagal jų prigimtį įmanoma pritaikyti juridiniam asmeniui.

Pagal Europos žmogaus teisių teismo statistinius duomenis 2018 metų laikotarpiu buvo priimta 1014 sprendimų¹⁴, iš kurių tik 25 buvo priimti dėl bendrovių ar su jomis susijusių asmenų interesų pažeidimų. Taigi tai sudaro tik apie 2,5 proc. EŽTT praktikos, todėl galima daryti išvadą, kad bendrovių interesų pažeidimai nėra dominuojantys EŽTT priežiūros mechanizme. Tuo labiau, bendrovių nurodomi pažeidimai pasireiškia tik keliose EŽTK nuostatose. EŽTT praktikos analizė rodo, kad dažniausiai pasikartoja 6 straipsnio 1 dalies pažeidimai (dėl įvairių proceso garantijų), Pirmojo protokolo 1 straipsnio (nuosavybės apsauga) pažeidimai, 8 straipsnio pažeidimai dėl bendrovės būsto ir susirašinėjimų neliečiamumo, pretenzijos dėl neteisėto kišimosi į bendrovių žodžio laisvę, garantuotą 10 straipsnyje, kurioje daugiausia dominuoja žiniasklaidos priemonės. Galiausiai bendrovėms yra pripažįstama ir teisė į teisingą atlyginimą pagal Konvencijos 41 straipsnį. Analizuojant EŽTT sprendimus bylose prieš Lietuvos Respubliką, 2019 m. kovo 31 d. duomenimis¹⁵, nuo Lietuvos prisijungimo prie Konvencijos, t. y. 1995 m., viso buvo priimti 185 sprendimai dėl bylos esmės, iš kurių 8 sprendimai, kuriuose pareiškėja buvo bendrovė. Šiuose sprendimuose akivaizdžiai dominuojantys yra prašymai pripažinti Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies (proceso garantijos) pažeidimą, o greta jo nurodomi ir nuosavybės teisių pažeidimai pagal Pirmojo

¹² Swiss centre of expertise in Human Rights (SCHR). *The European court of human rights protecting business* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.skmr.ch/cms/epaper/SCHR_protect_businesses/#page=2>.

¹³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1994 m. gruodžio 9 d. sprendimas *The Holy Monasteries prieš Graikiją* byloje, Nr. 10/1993/405/483–484, § 49; Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2003 m. rugsėjo 23 d. sprendimas *Radio France ir kiti prieš Prancūziją* byloje, Nr. 53984/00, § 24–26; Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. gruodžio 13 d. sprendimas *Islamic Republic of Iran Shipping Lines prieš Turkiją* byloje, Nr. 40998/98, § 80–81.

¹⁴ Europos Taryba. Pažeidimai pagal straipsnius ir valstybes [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2018_ENG.pdf>.

¹⁵ Vyriausybės atstovas Europos žmogaus teisių teisme. *EŽTT sprendimai ir nutarimai bylose prieš Lietuvą. EŽTT nutarimų ir sprendimų apžvalgos lietuvių kalba* [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://rv-atstovas-ezt.lt/uploads/APZVALGOS_EZTT_spr_del_esmes_2019-03-15.pdf>. Oficialiais statistikos duomenimis 2019 m. kovo 15 d. buvo 183 sprendimai, nuo tada iki kovo 31 d. priimti dar du sprendimai, taigi viso 185 sprendimai.

protokolo 1 straipsnį. Galiausiai, vienas naujesnių sprendimų buvo priimtas dėl Konvencijos 10 straipsnio pažeidimo (saviraiškos laisvė). Taigi akivaizdu, kad, vertinant Konvencijos suteikiamą apsaugą bendrovėms, nagrinėtina tik aktualių straipsnių praktika.

Be abejo, juridiniai asmenys, taigi ir bendrovės, turi neginčijamą teisę į nuosavybę, kadangi ši teisė oficialiai įtvirtinta Europos žmogaus teisių konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnyje. Šiame straipsnyje aiškiai nurodyta, kad dėl nuosavybės apsaugos gali kreiptis tiek fizinis, tiek juridinis asmuo. Kituose Konvencijos straipsniuose tokios nuorodos nėra, tačiau nėra nurodyta, kad kuri nors teisė taikoma išimtinai tik fiziniam, bet ne juridiniam asmeniui. Šiek tiek abejonių gali kelti lietuviško Konvencijos teksto 34 straipsnio formuluotė, kurioje nurodyta, kad individualią peticiją gali pateikti: „Kiekvienas fizinis asmuo, nevyriausybinės organizacijos ar grupės asmenų“. Vertinant Konvencijos tekstą anglų kalba, nuorodos dėl fizinių asmenų nėra: „*The Court may receive applications from any person, non-governmental organisation or group of individuals*“¹⁶. Tuo labiau, kituose straipsniuose tiek lietuviškame, tiek Konvencijos tekste anglų kalba minima tik asmens sąvoka¹⁷, todėl galima daryti išvadą, kad Konvencijos nuostatos saugo tiek fizinių, tiek juridinių asmenų teises. Vertinant EŽTK 1 ir 34 straipsnius sistemiškai, galima pripažinti, kad ir juridiniams asmenims, taigi ir bendrovėms, turi būti suteikta galimybė Konvencijos 1 straipsnyje įtvirtintą pareigą pažeidusias valstybes apskųsti EŽTT. Lietuvos teismų praktika taip pat vadovaujasi EŽTK 34 straipsnio plečiamuoju aiškinimu ir sprendimuose nurodo, kad Konvencijos nuostatos suteikia teisę pačiai bendrovei kreiptis į EŽTT tiesiogiai, pateikiant peticiją¹⁸.

Visgi yra nuomonių, kad bendrovėms neturėtų būti suteikiamos žmogaus teisės. Kritikai nurodo, jog tokia apsauga yra konceptualiai nesuderinama ir teigia, kad žmogaus teisės gali būti suteikiamos tik žmogui, o pagrindinis žmogaus teisių apsaugos tikslas susijęs su fizinio

¹⁶ European Convention on Human Rights [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. vasario 27 d.]. Prieiga per internetą: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf>. Nuoroda „*from any person*“ pažodžiui būtų verčiama „iš bet kurio asmens“.

¹⁷ Kituose straipsniuose minimas *asmuo* arba *kiekvienas*, pavyzdžiui, Konvencijos 6 straipsnis: asmuo turi teisę, kad bylą per įmanomai trumpiausią laiką viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų pagal įstatymą įsteigtas nepriklausomas ir bešališkas teismas; 13 straipsnis: Kiekvienas, kurio teisės ir laisvės, pripažintos šioje Konvencijoje, yra pažeistos ir t. t. . Tik Papildomo protokolo 1 straipsnyje tiek lietuviškajame, tiek tekste anglų kalba atskirai pažymima, kad teisę į nuosavybės apsaugą turi ir fiziniai, ir juridiniai asmenys.

¹⁸ Lietuvos apeliacinis teismas. 2018 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Strategy and management group“ v. „Šilo statyba“. Nr. 2-198-370/2018.

asmens kaip žmogaus pažeidžiamumu¹⁹, t. y., mirtingumu²⁰. Teigiama, kad žmogaus teisės suvokiamos kaip įgimtos ir neatimamos kiekvieno asmens teisės, kurias asmuo turi todėl, kad yra žmogus, o pagrindinė žmogaus teisių paskirtis – ginti ir saugoti kiekvieno žmogaus orumą²¹. Be to tvirtinama, kad jeigu bendrovėms nėra taikomi tokie pat įsipareigojimai kaip žmonėms, tai neturėtų būti leidžiama pasinaudoti ir fiziniam asmeniui suteikiama apsauga²². Dar nurodoma, kad bendrovių naudojimas žmogaus teisių apsauga mažina EŽTT veiksmingumą ir efektyvumą, kadangi ženkliai daugėja pareiškėjų skundų, dėl ko ilgėja sprendimų priėmimo laikas, kas neabejotinai trukdo fizinių asmenų teisių įgyvendinimui. Kai kurie autoriai savo kritiką bendrovių apsaugai pagal EŽTK grindžia ir istoriniu aiškinimu, o būtent, kad Konvencijos rengimo proceso metu įmonės nebuvo įtrauktos į Konvencijos tekstą ir nenurodytos kaip galimos pareiškėjos galutinėje EŽTK versijoje²³. Nustačius, kad bendrovėms visgi neturėtų būti suteikiama žmogaus teisių apsauga, ar ji suteikiama neefektyviai, pasirodo nuomonių, kad būtų galima svarstyti atskiro tarptautinio mechanizmo, skirto išimtinai bendrovėms, sukūrimą, arba papildyti EŽTK atitinkamais straipsniais dėl bendrovių apsaugos²⁴. Ar tokie pokyčiai yra reikalingi, galima pasakyti tik išanalizavus EŽTT formuojamą praktiką. Akivaizdu, kad visi aptarti argumentai kol kas neturi įtakos EŽTT formuojamai praktikai, kadangi, kaip jau buvo minėta, bendrovėms yra suteikiama tam tikra apsauga pagal EŽTK ir bendrovės ja naudojasi.

Nors kiti autoriai sutinka, kad bendrovėms lygiai taip pat kaip ir fiziniams asmenims priskiriama apsauga pagal Konvenciją, nėra vieningai sutariama dėl apsaugos pagrindo ir apimtys. Vieni teigia, kad žmogaus teisių apsauga bendrovėms reikalinga dėl to, kad su ja

¹⁹ GREAR, A. *Challenging corporate 'humanity': Legal disembodiment, embodiment and human rights*. [interaktyvus]. Oxford University press, 2007 [žiūrėta 2019 m. vasario 27 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/publication/228282941_Challenging_Corporate_Humanity_Legal_Disembodiment_Embodiment_and_Human_Rights>; VIŠEKRUNA, A. *Protection of rights of companies before the European Court of Human Rights* [interaktyvus]. Belgrade, Institute of Comparative Law, p. 113 [žiūrėta 2019 m. vasario 27 d.]. Prieiga per internetą: <<https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/eclic/article/view/6524/3433>>.

²⁰ VIŠEKRUNA, A. *Protection of rights of companies before the European Court of Human Rights* [interaktyvus]. Belgrade: Institute of Comparative Law, p. 113 [žiūrėta 2019 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/eclic/article/view/6524/3433>>.

²¹ Žmogaus teisių stebėjimo institutas. *Žinok: žmogaus teisės ir jų apsauga* [interaktyvus]. Vilnius: 2013, p. 6 [žiūrėta 2019 m. vasario 27 d.]. Prieiga per internetą: <https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2016/08/ZINOK_LT.pdf>.

²² VAN DEN MUIJSENBERGH, W. H.; REZAI, S. *Corporations and the European Convention on Human Rights* [interaktyvus]. University of the Pacific, 2012, p. 52 [žiūrėta 2019 m. vasario 27 d.]. Prieiga per internetą: <<https://scholarlycommons.pacific.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1011&context=globe>>.

²³ VIŠEKRUNA, A. *Protection of rights of companies before the European Court of Human Rights* [interaktyvus]. Belgrade: Institute of Comparative Law, p. 113 [žiūrėta 2019 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/eclic/article/view/6524/3433>>.

²⁴ VIŠEKRUNA, A. *Protection of rights of companies before the European Court of Human Rights* [interaktyvus]. Belgrade: Institute of Comparative Law, p. 124 [žiūrėta 2019 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/eclic/article/view/6524/3433>>.

kartu užtikrinami ir fizinių asmenų interesai²⁵. Kita priežastis tokia, kad bendrovėms lygiai kaip ir fiziniams asmenims yra reikalinga tarptautinė nepriklausoma institucija, kurioje būtų užtikrinama apsauga, kai nacionalinė valstybė pažeidžia bendrovės teises²⁶. Taip pat yra nuomonė, kad bendrovės gali turėti tam tikras pagrindines teises, kurios yra reikalingos bendrovės tikslams siekti, tačiau joms nėra būtina tokia pat plati teisių apsauga kaip ir fiziniams asmenims²⁷. Bendrovė gali įgyti bet kokias teises ir pareigas, išskyrus tas, kurioms reikalingos išimtinai tik fiziniams asmenims būdingos savybės²⁸. Pastarosios pozicijos laikomasi ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.74 straipsnio 1 dalies nuostatoje, kurioje nurodoma, kad privatieji juridiniai asmenys gali turėti ir įgyti bet kokias civilines teises ir pareigas, išskyrus tas, kurioms atsirasti reikalingos tokios fizinio asmens savybės kaip lytis, amžius bei giminystė²⁹. Dar svarbu, kad kai kurie autoriai teigia, kad bendrovės gali turėti tik tokią apsaugą, kuri yra būtina fizinių asmenų teisėms apsaugoti³⁰, tokių kaip bendrovės akcininkų, kreditorių ar darbuotojų, nors tuo pačiu egzistuoja ir prieštaringa nuomonė, kad bendrovė turi juridinio asmens teisinį statusą ir veikia kaip savarankiškas teisinių santykių subjektas atskirai nuo savo narių³¹.

Visgi, atsižvelgiant į tai, kieno interesus atstovauja bendrovė, galima išskirti du pagrindinius požiūrius, kurie darytų lemiamą įtaką EŽTT praktikai nustatant bendrovės ir jos akcininkų interesų apsaugą. Pirmuoju atveju, bendrovė yra skirta nešti naudą akcininkams, dėl ko svarbiausia yra apsaugoti turtinį bendrovės interesą³². Antru atveju – bendrovė funkcionuoja kaip savarankiškas ekonominis vienetas, veikiantis įvairių grupių interesus (akcininkų, valdymo organų, darbuotojų, kreditorių), tokios bendrovės pagrindinis tikslas

²⁵ VIŠEKRUNA, A. *Protection of rights of companies before the European Court of Human Rights* [interaktyvus]. Belgrade: Institute of Comparative Law, p. 113 [žiūrėta 2019 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/ecllc/article/view/6524/3433>>.

²⁶ Pavyzdžiui, Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2014 m. liepos 31 d. sprendimas *OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos prieš Rusiją* byloje, Nr. 14902/04.

²⁷ VIŠEKRUNA, A. *Protection of rights of companies before the European Court of Human Rights* [interaktyvus]. Belgrade: Institute of Comparative Law, p. 113 [žiūrėta 2019 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/ecllc/article/view/6524/3433>>.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, nr. 74-2262.

³⁰ KU, J. G. *The Limits of Corporate Rights Under International Law* [interaktyvus]. Maurice A. Deane School of Law at Hofstra University, 2011, p. 732; VIŠEKRUNA, A. *Protection of rights of companies before the European Court of Human Rights* [interaktyvus]. Belgrade: Institute of Comparative Law, p. 113 [žiūrėta 2019 m. vasario 27 d.]. Prieiga per internetą: <<https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/ecllc/article/view/6524/3433>>.

³¹ GREAR, A. *Challenging corporate 'humanity': Legal disembodiment, embodiment and human rights*. [interaktyvus]. Oxford University press: 2007, p. 517 [žiūrėta 2019 m. vasario 27 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.researchgate.net/publication/228282941_Challenging_Corporate_Humanity_Legal_Disembodiment_Embodiment_and_Human_Rights>.

³² Teisės doktrinoje tokia teorija vadinama instrumentine juridinio asmens teorija.

tampa siekti veiklos tęstinumo ir visų grupių interesų derinimo³³. Atsižvelgiant į tai, kuriuo požiūriu vadovaujasi EŽTT, būtų galima spręsti dėl bendrovėms suteikiamų teisių santykio su akcininkams suteikiama apsauga, tai yra, ar bendrovės intereso pažeidimas laikomas akcininko interesų pažeidimu.

Apibendrinant galima pažymėti, kad nors doktrinoje ir kritikuojama, EŽTT bendrovėms pripažįsta dalį žmogaus teisių pagal EŽTK. Tokia kritika, kaip istorinis Konvencijos aiškinimas, per didelis paraiškų skaičius dėl bendrovių dalyvavimo EŽTK sukurtame apsaugos mechanizme, negali būti pagrindas atsisakyti suteikti tarptautinę apsaugą bendrovėms. Visiškai sutiktina su bendrovėms palankiomis autorių pozicijomis, kad bendrovėms kaip ir fiziniams asmenims yra būtina jų apsauga tiek, kiek leidžia juridinio asmens specifika. Visgi išlieka klausimas, kaip EŽTT traktuoja bendrovę – ar kaip savarankišką teisinių santykių subjektą, sukurtą tenkinti įvairių jame dalyvaujančių asmenų interesus, ar bendrovę labiau tapatina su jos savininkais, tai yra – akcininkais. Taigi lieka svarbus išsiaiškinti bendrovėms suteiktų teisių, kuriais ginami bendrovės interesai, apimties klausimas, kuris bus nagrinėjamas antroje šio darbo dalyje.

1.2. Akcininkų vaidmuo pagal EŽTK

Tam, kad būtų galima įvertinti, kokią interesų apsaugą Konvencija garantuoja akcininkams, pirmiausia reikia nustatyti, kokios teisės EŽTT praktikoje yra suteikiamos akcininkams dėl jų padėties bendrovėje.

Įprastai pripažįstama, kad privatieji juridiniai asmenys steigiami privatiems interesams tenkinti, paprastai pelnui gauti³⁴. Akcininkai suteikia juridiniam asmeniui kapitalą ir (arba) dalyvauja jo veikloje. Jie yra bendrovės dalyviai, prisiimantys turtinę riziką ta apimtimi, kuria investuoja savo turtą į bendrovės akcinį kapitalą³⁵. Taigi, bendrovės akcininkus vienija bendras tikslas – siekti gerų bendrovės veiklos rezultatų, kurie užtikrintų kiekvieno akcininko privataus intereso patenkinimą, o pagrindinis akcininko interesas tampa išsaugoti investicijas ir uždirbti iš jų naudos³⁶. Akcininkai nustatyta tvarka apmokėję bendrovės akcijas emisijos kaina, įgyja

³³ Teisės doktrinoje ši teorija vadinama institucine juridinio asmens teorija. MIKELĖNAS, V., *et. al. Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vilnius: Justitia, 2009, p. 222.*

³⁴ MIKELĖNAS, V., *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002, p. 99.*

³⁵ KIRŠIENĖ, J. *Akcininko teisių į bendrovės turtą prigimties teoriniai ir praktiniai aspektai* [interaktyvus]. Jurisprudencija, 2002, t. 31(23), p. 67 [žiūrėta 2019 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3551>.

³⁶ MIKALONIENĖ, L. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai*: monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2015, p. 50.

teisės aktuose bei bendrovės įstatuose įtvirtintas teisės ir pareigos. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog akcininkas gali įgytą akciją perleisti arba palikti testamentu, tačiau jis negali investuoto turto atgauti iš bendrovės, kol ji veikia, kadangi jo santykis su bendrove ne kaip kreditoriaus ir ne kaip paslaugos davėjo - akcininkas yra akcijos savininkas³⁷.

EŽTT savo jurisprudencijoje yra pripažinęs, kad akcijos akcinėje bendrovėje turi ekonominę vertę ir todėl turi būti laikomos „nuosavybe“ pagal Konvencijos 1 protokolo 1 straipsnį³⁸, dėl ko galima pagrįstai manyti, jog akcijų apsaugai bus suteikiamos nuosavybės objektui taikomos garantijos. EŽTK Pirmojo protokolo 1 straipsnis įtvirtina tris atskiras taisykles: pirmiausia įtvirtintas teisės netrukdomai naudotis nuosavybe principas. Antra taisyklė nustato, kad nuosavybė visgi gali būti paimta, tačiau tik įstatymo numatytais sąlygomis bei vadovaujantis bendraisiais tarptautinės teisės principais. Galiausiai nurodoma, kad pripažįstama valstybių teisė įstatymais kontroliuoti nuosavybės naudojimą atsižvelgiant į bendrą interesą³⁹. Taigi akcijos kaip nuosavybė pagal Konvenciją yra apsaugotos nuo jų pasisavinimo ir nuo nepagrįstos nacionalinės valstybės kontrolės bei kišimosi į jų valdymą. Akcijų nuosavybės teisės taip pat yra „civilinio pobūdžio teisės“, kaip apibrėžta 6 straipsnio 1 dalyje⁴⁰.

Be teisės į akcijas kaip į nuosavybę, Konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnio kontekste akcijos ginamos ir kitu aspektu - kaip apsauga teisių, kurias suteikia akcija⁴¹. Bendrovės akcininkų teisės galima suskirstyti į keturias grupes: ekonominės teisės, kontrolės teisės, teisės, susijusios su informacija, ir bylinėjimosi teisės⁴². Ekonominių teisių grupei

³⁷ KIRŠIENĖ, J. *Akcininko teisių į bendrovės turtą prigimties teoriniai ir praktiniai aspektai* [interaktyvus]. Jurisprudencija, 2002, t. 31(23), p. 71 [žiūrėta 2019 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3551>>.

³⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. liepos 19 d. sprendimas *Freitag prieš Vokietiją* byloje, Nr. 71440/01; Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. liepos 25 d. sprendimas *Sovtransavto Holding prieš Ukrainą* byloje, Nr. 48553/99; Europos Žmogaus Teisių Komisija. 1982 m. spalio 12 d. sprendimas *Bramelid ir Malstrom prieš Švediją*, Nr. 8588/79, 8589/79.

³⁹ Europos Žmogaus Teisių Komisija. 1986 m. vasario 21 d. sprendimas *James ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 8793/79, Serija A Nr. 98, para. 37; MILIUTIS, F. *Privalomo akcijų pardavimo teisinis reguliavimas akcininko teisių užtikrinimo efektyvumo požiūriu*. Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.

⁴⁰ EMBERLAND, M. *Companies before the European Court of Human Rights*. [interaktyvus]. University of Oxford, 2004, p. 109 [žiūrėta 2019 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:acd0391d-2487-422d-8455-44c33fa26cb9/download_file?safe_filename=N13642730.pdf&file_format=application%2Fpdf&type_of_work=Thesis>.

⁴¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. liepos 25 d. sprendimas *Sovtransavto Holding prieš Ukrainą* byloje, Nr. 48553/99, § 92.

⁴² VELASCO, J. *The Fundamental Rights of the Shareholder* [interaktyvus]. Notre Dame Law School, 2006, p. 413 [žiūrėta 2019 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <https://scholarship.law.nd.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1314&context=law_faculty_scholarship>; European Commission. Study on Minority Shareholders Protection. Prepared by TGS Baltic, 2018, p. 16 [žiūrėta 2019 m. kovo 4 d.].

priklauso teisė į bendrovės pelno dalį, kuri dažniausiai suprantama kaip teisė gauti dividendus. Antra ekonominių teisių grupė, tai teisės, susijusios su galimybe pasitraukti iš bendrovės, šiuo atveju tai galimybė laisvai parduoti ar kitokiu būdu perleisti savo akcijas už teisingą kainą. Šios teisės neįgyvendinimas aiškiai pažeistų akcininko interesus, kadangi tai visiškai apribotų galimybę akcininkui atgauti investicijas, jeigu jis nusprendžia pasitraukti iš bendrovės. Kontrolės teisės akcininkai įgyvendina balsuodami svarbiais su verslu susijusiais klausimais, kurie suteikia akcininkams galimybę daryti įtaką bendrovei⁴³. Teisės, kurios yra susijusios su informacijos gavimu, apima akcininko teisę į informaciją apie bendrovės veiklą, kuri yra svarbi akcininkui norint apsispręsti, pavyzdžiui, dėl balsavimo visuotinio akcininko susirinkimo metu, be to, tai gali turėti įtakos akcininko apsisprendimui pasitraukti iš bendrovės, jeigu bendrovės veikla ar rezultatai jo netenkina. Bylinėjimosi teisės apima teisę skusti bendrovės organų: visuotinio akcininkų susirinkimo, vadovo (ar valdybos) sprendimus, teisę reikalauti nuostolių atlyginimo dėl netinkamo vadovo pareigų vykdymo ir kita⁴⁴. EŽTT savo praktikoje yra pripažinęs tokias iš akcijos kylančias teises kaip reikalavimo teisė į bendrovės turtą likviduojant bendrovę, teisė balsuoti bei daryti įtaką bendrovei⁴⁵. Taip pat pažymima, kad teisiniai ginčai dėl nuosavybės teisių į akcijas turi atitikti numatytas teises procedūras⁴⁶, kas suteikia tam tikrą apsaugą ir smulkiųjų akcininkų teisėms. Pavyzdžiui, sprendime *Sovtransavto Holding prieš Ukrainą*⁴⁷ Teismas nustatė, kad Ukrainoje vykęs teisminis procesas prieštarauja 6 straipsnio 1 dalyje nurodytiems nepriklausomumo ir nešališkumo reikalavimams⁴⁸. Šios akcininkų teisės yra susijusios su juridiniu asmeniu ir be jo neegzistuoja, tačiau priklauso akcininkams, o ne bendrovei. Dėl šios priežasties akcininkui neturėtų kilti sunkumų reikalauti ginti jo pažeistus interesus pagal Konvenciją⁴⁹.

Taigi, aukščiau aptartais atvejais akcininkai, gindami savo pažeistus interesus, EŽTT procesuose dalyvauja kaip akcijų savininkai dėl pačios nuosavybės teisės į akcijas arba iš jos

⁴³ European Commission. *Study on Minority Shareholders Protection*. Prepared by TGS Baltic, 2018, p. 29-32.

⁴⁴ VELASCO, J. *The Fundamental Rights of the Shareholder* [interaktyvus]. Notre Dame Law School: 2006, p. 413-424 [žiūrėta 2019 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: https://scholarship.law.nd.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1314&context=law_faculty_scholarship.

⁴⁵ MIKALONIENĖ, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai*: monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2015, p. 27; Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. gruodžio 18 d. sprendimas *Marini prieš Albaniją* byloje, Nr. 3738/02; Europos Žmogaus Teisių Komisija. 1986 m. gruodžio 11 d. sprendimas *Company S. ir T. prieš Švediją* byloje, Nr. 11189/84, p. 138.

⁴⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. liepos 25 d. sprendimas *Sovtransavto Holding prieš Ukrainą* byloje, Nr. 48553/99.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ EMBERLAND, M. *Companies before the European Court of Human Rights* [interaktyvus]. University of Oxford, 2004, p. 109 [žiūrėta 2019 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:acd0391d-2487-422d-8455-44c33fa26cb9/download_file?safe_filename=N13642730.pdf&file_format=application%2Fpdf&type_of_work=Thesis.

⁴⁹ *Ibid.*, p. 10.

kylančių teisių. Kita svarbi apsaugos dalis akcininkams yra galimybė ginti pažeistus interesus, kai dėl bendrovei padarytų pažeidimų netiesiogiai nukenčia ir akcininkų interesus. Pagal bendrąją taisyklę akcininkas galėtų ginti tik savo pažeistą interesą. Tačiau bendrovių teisėje pripažįstama išimtis ir akcininkui suteikiama teisė kreiptis su ieškiniu ginant bendrovės interesus, kas suponuoja dvejojo pobūdžio interesų gynimą, tai yra, pirmiausia yra ginamas tiesioginis bendrovės interesus, bet tuo pačiu siekiama paties akcininko interesų apsaugos. Dėl šios priežasties akcininko interesus tampa išvestinis ir antraeilis ginamo bendrovės intereso atžvilgiu⁵⁰. Pavyzdžiui, Lietuvos teisinėje sistemoje yra numatytas išvestinio ieškinio institutas pagal ABĮ 16 straipsnio 1 punktą, tačiau pareiškęs išvestinį ieškinį, akcininkas pirmiausia gina bendrovės interesą, o atlyginta žala bus bendrovei. Tokiu būdu akcininkas kartu netiesiogiai gina ir savo kaip dalyvio turtinį interesą, siekdamas pašalinti asmeniškai patirtus netiesioginius neigiamus padarinius, tokius kaip galimybės gauti dividendą sumažėjimą ar praradimą, akcijų nuvertėjimą⁵¹.

Įprastai kiekvienas pareiškėjas, fizinis ar juridinis asmuo, kreipdamasis į Europos žmogaus teisių teismą, privalo įrodyti teisės į nuosavybę egzistavimą, kad jis būtų laikomas „nukentėjusiuoju“ pagal Konvencijos 34 straipsnį dėl Pirmojo protokolo 1 straipsnio pažeidimo. Dėl šios priežasties EŽTT savo praktikoje yra nurodęs, kad bendrovės akcininkai paprastai neturi *locus standi* reikšti pretenziją dėl bendrovei padarytos žalos, dėl kurios nuvertėjo jos akcijos, nebent įrodo, kad bendrovė per savo organus ar likvidatorių neturėjo tokios galimybės arba akcininkas valdo 100 proc. akcijų ir yra bendrovės vadovas⁵². Taigi akcininkas pripažįstamas „nukentėjusiuoju“ tik išskirtiniu atveju, kadangi tokį statusą gali turėti tik asmuo, kurio asmeniniai interesai buvo tiesiogiai pažeisti. Praktikoje nurodomi išskirtiniai atvejai vis dar kelia neaiškumų, nėra nustatyta konkrečių taisyklių, kada akcininkas gali tikėtis būti pripažintas turinčiu teisę pareikšti skundą dėl bendrovei padarytos žalos, kas savaime sudaro pagrindą išanalizuoti EŽTT praktiką ir nustatyti šių sąlygų taikymo ypatumus. Be to, įvertinus aukščiau aptartą išskirtinį akcininko vaidmenį bendrovėje, kyla klausimas, ar minėta akcininko *locus standi* neturėtų būti pripažįstama platesnėje apimtyje.

Iš kitos pusės, svarbu pažymėti, kad akcininkai, be viso aukščiau išvardyto, yra suinteresuoti, kad jiems nebūtų taikoma atsakomybė už bendrovės prievoles. Bendrovės ribotos atsakomybės pobūdis yra vienas iš pagrindinių paskatų akcininkams rinktis būtent

⁵⁰ MIKALONIENĖ, L. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai*: monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2015, p. 76.

⁵¹ MIKALONIENĖ, L. *Uždarnosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai*: monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2015, p. 76.

⁵² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1995 m. spalio 24 d. sprendimas *Agrotexim ir kiti prieš Graikiją* byloje, Nr. 14807/89.

bendrovės teisinę formą. Tokia apsauga, kai juridinis asmuo neatsako už jo dalyvio prievolės, o dalyvis – už bendrovės, teisės doktrinoje vadinama „korporacijos šydu“ (angl. *corporate veil*), o jo panaikinimas – korporacinio šydo pakėlimu (angl. *piercing the corporate veil*).⁵³ EŽTT praktikoje pasitaiko korporacinio šydo pakėlimo atvejų⁵⁴, kai bendrovės prievolės perkeliama jos akcininkui, todėl šis klausimas taip pat aktualus nagrinėjant akcininkų interesų apsaugą, kad akcininkams būtų suteiktas didesnis aiškumas, kokioms sąlygoms esant jie gali tapti atsakingi savo turto. Tuo labiau, kad korporacinio šydo panaikinimo sąlygos gali būti susijusios su akcininko *locus standi* reikšti skundą dėl bendrovei padarytos žalos.

Apibendrinant galima pastebėti, kad EŽTT savo jurisprudencijoje deklaruoja, kad užtikrina tiek nuosavybės teises į akcijas, tiek iš akcijų kylančias teises, nors pastarųjų sąrašas nėra išsamus ir turi būti išgrynintas. Be to akivaizdu, kad šių teisių nepakanka akcininkų interesams užtikrinti ir akcininkai, kaip bendrovės savininkai, siekia netiesioginių interesų apsaugos gindami bendrovę nuo prieš ją daromų pažeidimų. Nors įprastai EŽTT nepripažįsta akcininkų *locus standi* pareikšti skundą dėl bendrovei padarytų pažeidimų, yra nustatytos tam tikros išimtys, kurias analizuojant būtų galima įvertinti, ar jos atitinka akcininkų poreikius ir kokie šių sąlygų trūkumai. Taigi natūraliai kyla poreikis analizuojant EŽTT praktiką išsiaiškinti, kaip yra saugomi akcininkų interesai pagal Konvenciją ir ar įmanoma pasiekti dar efektyvesnės akcininkų interesų apsaugos.

⁵³ DAUJOTAS, R. *Jurisdikcija ratione personae tarptautiniame investicijų arbitraže – teisėtas veiklos planavimas ar piktnaudžiavimas teise?* [interaktyvus]. *Teisė*, 2013, t 86, p. 117-118 [žiūrėta 2019 m. kovo 8 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/1080/565>>.

⁵⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. gruodžio 11 d. sprendimas *Lekic prieš Slovėniją byloje*, Nr. 36480/07.

2. BENDROVĖS INTERESŲ APSAUGA PAGAL EŽTK

Kaip jau buvo minėta, bendrovės neretai naudojasi EŽTK suteikiama apsauga. Atsižvelgiant į EŽTT nagrinėjamų bendrovių pateiktus skundus, bendrovėms suteikiamas Konvencijos teises ir laisves galima suskirstyti į tris grupes. Pirmai grupei galima priskirti teises, kurios yra aiškiai suteiktos bendrovėms pagal Konvenciją, pavyzdžiui, nuosavybės apsauga pagal Pirmojo protokolo 1 straipsnį. Antrai - „visiems“ suteikiamos teisės, kai EŽTT išaiškino, kad Konvencijos straipsnio taikymas apima ir bendroves, todėl be diskusijų nagrinėja bendrovių pateiktus skundus (procesinės teisės, žodžio laisvė bei teisė į privatumą). Galiausiai yra trečia grupė žmogaus teisių, kurios neatsiejamos nuo žmogaus fizinių savybių ir nepritaikomos juridiniam asmeniui - tai teisė į gyvybę, kankinimo ir netinkamo elgesio draudimas, vergijos draudimas, teisė į laisvę ir saugumą, teisė tuoktis⁵⁵. Kadangi dėl trečios grupės EŽTT praktika neegzistuoja, jos nebus nagrinėjamos.

Nustačius, kokiomis EŽTK suteikiamomis teisėmis naudojasi bendrovės, yra akivaizdu, kad šios teisės gina tam tikrus bendrovės interesus. Konvencijos tekstas yra aiškinamas Europos žmogaus teisių teismo, kuris neretai išplečia teisių turinį ir nusprendžia, kuri situacija bus ar nebus laikoma Konvencijos pažeidimu. Dėl šios priežasties, siekiant pilnai nustatyti EŽTK suteikiamos interesų apsaugos apimtį, yra būtina atlikti bendrovėms suteikiamos apsaugos analizę atitinkamų teisių kontekste. Tuo labiau, svarbu išsiaiškinti EŽTT poziciją dėl bendrovių statuso – ar bendrovė vertinama kaip savarankiškas teisinių santykių subjektas, ar apsauga skirta akcininkų interesų apsaugai.

2.1. Bendrovės teisė į nuosavybę pagal Pirmojo protokolo 1 straipsnį

Teisė į nuosavybę yra tiesiogiai Konvencijoje garantuota teisė bendrovėms, neabejotinai sauganti bendrovės turtinį interesą. Pirmiausia svarbu pažymėti, kad 1 protokolo 1 straipsnyje nurodyta nuosavybės sąvoka arba „nuosavybė“ yra labai plačiai aiškinama. Ji apima ne tik materialų turtą bet ir įvairius ekonominius interesus. Pagal EŽTT suformuotą praktiką laikoma, kad Konvencijos 1 straipsnyje numatyta apsauga gali būti taikoma kilnojamajam ir nekilnojamajam turtui, materialiams ir nematerialiems interesams, tokiems kaip akcijos, patentai, arbitražo sprendimai, teisė į pensiją, savininko teisė nuomoti, ekonominiai interesai

⁵⁵ VIŠEKRUNA, A. *Protection of rights of companies before the European Court of Human Rights* [interaktyvus]. Belgrade: Institute of Comparative Law, p. 114-115 [žiūrėta 2019 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/ecllc/article/view/6524/3433>>.

susiję su verslo vykdymu, teisę užsiimti norima profesija, teisėti lūkesčiai, teisiniai reikalavimai, klientūra ir kt.⁵⁶. Lietuvos teismai taip pat remiasi EŽTT suformuota praktika tiek nuosavybės teisės į daiktus atžvilgiu, tiek dėl nematerialių daiktų. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo apžvalgoje yra nurodęs, kad remiantis Konvencija, sprendžiant klausimą, ar atitinkamas objektas gali būti laikomas „nuosavybe“, svarbu nustatyti, ar jis susijęs su neabejotina galimybe gauti turtinę naudą⁵⁷.

Kadangi bendrovė per savo įgaliotus asmenis ar valdymo organus gali pateikti Teismui prašymą, jeigu mano, jog valdžios institucijos pažeidė Konvencijos suteiktas teises ar laisves⁵⁸, svarbu išsiaiškinti, ar bendrovėms nekyla sunkumų įgyvendinant teises nuosavybės apsaugos srityse, ypač tose, kurios galėtų būti labiau siejamos su fizinio asmens savybėmis.

Pavyzdžiui, galima paminėti bendrovės intelektualinės nuosavybės apsaugą pagal EŽTK. Vienas pirmųjų sprendimų įtvirtinančių intelektualinės nuosavybės teisę bendrovėms buvo priimtas byloje *Smith Kline ir French Laboratories Ltd prieš Nyderlandus*⁵⁹. Šioje byloje nustatyta, kad patentas atitinka 1 protokolo 1 straipsnyje pateiktą sąvoką „nuosavybė“. Vėlesnėje byloje *Anheuser-Bush Inc. prieš Portugaliją*⁶⁰, susijusioje su teise į prekių ženklo registraciją, Teismas taip pat pakartojo, kad 1 protokolo 1 straipsnis yra taikomas ir intelektinei nuosavybei. Tačiau šioje byloje Teismas nenustatė nuosavybės teisės pažeidimo, kadangi nurodė, jog nuosavybės teisė atsiranda tik po galutinės ženklo registracijos pagal atitinkamoje valstybėje galiojančias taisykles. Prieš ženklo registravimą pareiškėjas gali tikėtis, kad įgis prekės ženklo suteikiamas teises, bet tai nėra teisiškai saugomas teisėtas lūkestis. Kadangi pareiškėja bendrovė negalėjo būti tikra, kad yra atitinkamo prekių ženklo savininkė iki galutinės registracijos, jos lūkesčiai gauti atitinkamą naudą iš prekių ženklo buvo tik

⁵⁶ CARSS-FRISK, M. *The right to property. A guide to the implementation of Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights* [interaktyvus]. Human rights handbooks, No. 4, 2003, p. 6 [žiūrėta 2019 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/168007ff4a>>.

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Specifiniai Konvencijos 1 protokolo 1 straipsnio (teisė į nuosavybės apsaugą) apsaugos objektai (klientūra, ekonominis interesas, susijęs su galimybe gauti pajamų iš licencijuojamos veiklos, profesinės veiklos reputacija) (IATRIDIS prieš Graikiją santrauka, H. J. BATELAAN ir J. HUIGES prieš Nyderlandų Karalystę, TRE TRAKTÖRER AKTIEBOLAG prieš Švediją santrauka)*: apžvalga. Teismų praktika, 2007, Nr. 27.

⁵⁸ EMBERLAND, M. *Companies before the European Court of Human Rights* [interaktyvus]. University of Oxford, 2004., p. 21 [žiūrėta 2019 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:acd0391d-2487-422d-8455-44c33fa26cb9/download_file?safe_filename=N13642730.pdf&file_format=application%2Fpdf&type_of_work=Thesis>.

⁵⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1990 m. spalio 4 d. sprendimas *Smith Kline ir French Laboratories Ltd prieš Nyderlandus* byloje, Nr. 12633/87.

⁶⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. sausio 11 d. sprendimas *Anheuser-Bush Inc. prieš Portugaliją* byloje, Nr. 73049/01.

sąlyginiai, dėl ko nėra pagrindo pripažinti buvus pažeistą jos nuosavybę⁶¹. Taigi iš šio akivaizdu, kad bendrovė, siekdama nuosavybės apsaugos, turi įrodyti neginčijamą nuosavybės teisę ir realią galimybę gauti naudą iš šios nuosavybės.

Dar vienas svarbus Konvencijos saugomas bendrovių interesas - dalykinė reputacija. Teismas pripažino, kad bendrovės dalykinė reputacija dėl savo ekonominės vertės gali būti saugoma ir ginama kaip turtas, t. y. vertybė, saugotina kaip nuosavybė pagal Konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnį⁶². EŽTT savo praktikoje pabrėžia būtinybę, jog sprendžiant dėl juridinio asmens dalykinės reputacijos apsaugos ribų, apsaugoti komercinę sėkmę ir įmonės gyvybingumą yra būtina ne tik akcininkų ir įmonės darbuotojų naudai, bet ir platesnei ekonominei gerovei⁶³. Vėlgį, matome, kad dalykinė reputacija kaip turtas yra vertinamas dėl to, kadangi bendrovei suteikia ekonominę naudą, o tuo pačiu taip yra apsaugomi ir su bendrove susijusių asmenų interesai. Šiame sprendime pastebimas labai ryški bendrovės kaip savarankiško teisių subjekto padėtis.

Kita byla, kurioje kilo klausimas dėl ekonominio intereso pažeidimo, buvo susijusi su bendrovės licencijos panaikinimu. Teismas pažymėjo, kad galimybė gauti pajamų iš licencijuojamos veiklos, yra „nuosavybė“, atsižvelgiant į Konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnio tikslus. Be to, Teismas pripažino, kad licencijos turėjimas buvo vienas esminių sąlygų vykdyti bendrovės, kuri buvo pareiškėja, veiklai ir licencijos panaikinimas turėjo neigiamų padarinių tiek bendrovės reputacijai, tiek vertei ir apribojo teisę netrukdomai naudotis nuosavybe. Tačiau Teismas įvertinęs licencijos panaikinimą Konvencijos 1 protokolo 1 straipsnio 2 dalies, t. y. trečiosios taisyklės – valstybės teisės kontroliuoti nuosavybės naudojimą – kontekste, nusprendė, kad kontrolė atitiko visuomenės interesą ir nėra jokio pažeidimo⁶⁴.

Dar vienas Teismo sprendimas, palankus bendrovių interesų apsaugai, buvo priimtas byloje „Könyv-Tár Kft“ ir kiti prieš Vengriją⁶⁵. Pareiškėja buvo bendrovė, teikianti mokykloms vadovėlius, kol valdžios institucijos nusprendė perduoti vadovėlių tiekimą valstybės valdomam subjektui. Pareiškėjai įrodinėjo Pirmojo protokolo 1 straipsnio pažeidimą

⁶¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. sausio 11 d. sprendimas *Anheuser-Bush Inc. prieš Portugaliją* byloje, Nr. 73049/01.

⁶² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1999 m. kovo 25 d. sprendimas *Iatridis prieš Graikiją* byloje, Nr. 31107/96, § 54.

⁶³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 m. vasario 15 d. sprendimas *Steel ir Moris prie Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 68416/01, § 94.

⁶⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1989 m. liepos 7 d. sprendimas *TRE TRAKTÖRER AKTIEBOLAG prieš Švediją* byloje, Nr. 10873/84.

⁶⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. spalio 16 d. sprendimas *Könyv-Tár Kft ir kt. prieš Vengriją* byloje, Nr. 21623/13.

ir nors vyriausybė tvirtino, kad pareiškėjos bendrovės galėjo pasikliauti tik lūkesčiu, kad jos galės toliau veikti pagal ankstesnę nereglamentuojamą sistemą ir toliau neribotą laiką naudotis joms suteiktais privalumais, Teismas šį argumentą atmetė remdamasis nusistovėjusia Teismo praktika, nes klientų ratas gali būti laikomas turtu ir „nuosavybe“ Pirmojo protokolo 1 straipsnio prasme⁶⁶. Teismas visiškai pagrįstai atsižvelgė į tai, kad šiuo atveju klientų ratas buvo ribotas ir klientai buvo glaudžiai susiję su bendrovėmis ir nors pripažįstama, kad klientūra šiek tiek nepastovi, bet ji yra esminis pareiškėjų įmonių verslo pagrindas, kuris dėl savo pobūdžio negali būti lengvai perkeltas iš vienos vietos į kitą. Dėl šios priežasties buvo pripažintas Pirmojo protokolo 1 straipsnio pažeidimas, kas dar kartą pabrėžia bendrovės turtinio intereso apsaugą.

Vertinant Lietuvos valstybės padarytus nuosavybės teisės pažeidimus bendrovėms, vienintelis toks pažeidimas nustatytas byloje UAB „JGK Statyba“ ir Guselnikovas prieš Lietuvą⁶⁷. Teismas pripažino nuosavybės teisės pažeidimą, kadangi, vykstant civiliniam ginčui teisme, bendrovei nuosavybės teise priklausantys namai, buvo areštuoti, o galimybė jais disponuoti apribota daugiau kaip 10 metų. Antrasis pareiškėjas buvo bendrovės akcininkas ir valdybos narys, teigęs, kad dėl bendrovei padaryto pažeidimo buvo apribotos jo teisės į bendrovės turtą. Teismas nusprendė, kad byloje nėra jokių aplinkybių, kas leistų nepaisyti pareiškėjos bendrovės, kaip juridinio asmens, teisinio statuso.

Apibendrinant aukščiau išdėstytą galima teigti, kad nuosavybės teisės apsauga bendrovėms yra pripažįstama plačiai: tiek materialiai tiek nematerialiai nuosavybei, tačiau svarbiausias kriterijus pripažinti nuosavybės teisės pažeidimą yra reali turtinės naudos gavimo galimybė. Iš analizuotos EŽTT praktikos matyti, kad Konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnis saugo bendrovės turtinius interesus, o apsauga yra reali ir efektyvi, neišskirianti bendrovių iš fizinių asmenų. Analizuota ir pateikta teismų praktika rodo, kad bendrovių turtinis interesas yra saugomas kaip užtikrinantis bendrovės, kaip savarankiško teisinio subjekto teises nepriklausomai nuo jos akcininkų interesų.

⁶⁶ Teismas rėmėsi EŽTT sprendimais, pavyzdžiui, Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1999 m. kovo 25 d. sprendimas *Iatridis prieš Graikiją* byloje, Nr. 31107/96.

⁶⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. lapkričio 5 d. sprendimas *UAB „JGK Statyba“ ir Guselnikovas prieš Lietuvą* byloje, Nr. 3330/12.

2.2. „Visiems“ pripažįstamų teisių apsauga

Nors doktrinoje kyla diskusijų, yra dar viena teisių grupė, kurias EŽTT praktikoje suteikė bendrovėms, nekeliant klausimo dėl to, ar joms pagrįstai gali būti taikoma žmogaus teisių apsauga.

Pirmajai tokių teisių kategorijai galima priskirti procesinių teisių apsaugą. Europos žmogaus teisių konvencija gina asmenis nuo neteisėtų valdžios institucijų veiksmų ir užtikrina, kad joms atliekant tyrimo veiksmus bei priimant sankcijas nustatančius sprendimus, procesas būtų atliekamas tinkamai ir nepiktnaudžiaujant turima padėti. Šios procesinės teisės apima Konvencijos 6 straipsnį (teisė į teisingą bylos nagrinėjimą), 7 straipsnį (nėra bausmės be įstatymo), 13 straipsnį (teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę)⁶⁸, Konvencijos Septintojo protokolo 4 straipsnį (teisė nebūti dukart teisiamam ar nubaustam už tą patį nusikaltimą). Bendrai pripažįstama, kad nėra jokios priežasties, dėl kurios bendrovės negalėtų naudotis šiomis teisėmis ir neturėti šių garantijų kaip ir fiziniai asmenys⁶⁹. Pavyzdžiui, Konvencijos 6 straipsnyje nurodyta, kad teisė į teisingą bylos išnagrinėjimą asmuo turi tiek kai yra sprendžiamas tam tikro asmens civilinio pobūdžio teisių ir pareigų, tiek jam pareikšto kokio nors baudžiamojo kaltinimo klausimas. Pirmuoju atveju, kai viena iš ginčo šalių yra valstybė, pripažįstama, kad klausimas sprendžiamas dėl civilinių teisių ir pareigų ginčiuose dėl nuosavybės, kai toks procesas turėjo tiesioginių pasekmių nuosavybės teisėms ir kai tokio proceso rezultatas turėjo įtakos nuosavybės teisių naudojimui⁷⁰. Taigi šios teisės suteikimą bendrovėms galima sieti su Konvencijos garantuojama nuosavybės teisės apsauga. Vienas pavyzdžių, jau aptartoje byloje UAB „JGK Statyba“ ir Guselnikovas prieš Lietuvą⁷¹, kai 10 metų trukęs civilinis procesas teismuose pripažintas nepateisinamai per ilgu. 9 metus trukęs vienos bendrovės skolos išieškojimas pripažintas Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimu ir byloje FIL LLC⁷² prieš Armėniją. Šioje byloje taip pat nustatytas ir Konvencijos 13 straipsnio pažeidimas, nes per visą bylos nagrinėjimą valstybė nepasiūlė jokių alternatyvių

⁶⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2019 m. sausio 31 d. sprendimas *Fill LCC prieš Armėniją* byloje, Nr. 18526/13.

⁶⁹ VIŠEKRUNA, A. *Protection of rights of companies before the European Court of Human Rights* [interaktyvus]. Belgrade: Institute of Comparative Law, p. 115 [žiūrėta 2019 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/eclic/article/view/6524/3433>>.

⁷⁰ ŠTARIENĖ, L. *Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio taikymo sritis: civilinių teisių ir pareigų bei baudžiamojo kaltinimo klausimai* [interaktyvus]. Jurisprudencija, 2005, t. 78(70); p. 59 [žiūrėta 2019 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.mruni.eu/upload/iblock/8b0/007_stariene.pdf>.

⁷¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. lapkričio 5 d. sprendimas *UAB „JGK Statyba“ ir Guselnikovas prieš Lietuvą* byloje, Nr. 3330/12.

⁷² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2019 m. sausio 31 d. sprendimas *Fill LCC prieš Armėniją* byloje, Nr. 18526/13, § 52-58.

bylos nagrinėjimo priemonių, kurios paspartintų procesą, dėl ko bendrovei vidaus teisėje nebuvo užtikrinta efektyvi teisių gynybos priemonė⁷³. Byloje Scholz AG prieš Armėniją⁷⁴ nustatytas pažeidimas prieš bendrovę, kai jai buvo apribota teisė kreiptis į teismą – bendrovė nesėkmingai kreipėsi į tris skirtingų kompetencijų teismus, tačiau nei vienas nepripažino turintis jurisdikciją nagrinėti bylą. Byloje Grande Stevens ir kiti prieš Italiją⁷⁵ buvo pripažintas Protokolo Nr. 7 4 straipsnio (teisė nebūti dukart teisiamam ar nubaustam už tą patį nusikaltimą) pažeidimas. Šioje byloje Italijos bendrovėms buvo paskirta administracinė sankcija, o po to už tą patį buvo inicijuotas baudžiamasis procesas. Teismas pripažino, kad pirmoji sankcija bendrovėms, nors vadinama kaip „administracinė“ pagal Italijos teisę, tačiau pritaikytų baudų sunkumas (nuo 3 iki 5 mln. eurų) reiškė, kad jos buvo baudžiamosios sankcijos ir antrą kartą procesas nebuvo galimas. Taigi iš pateiktų pavyzdžių galima spręsti, kad bendrovės laisvai naudojasi procesinių teisių apsauga pagal Konvenciją kaip savarankiški teisinių santykių dalyviai.

Kita bendrovėms pripažįstama teisė – tai teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą (8 straipsnis). Pagal Konvencijos 8 straipsnį, kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas (1 dalis). Valstybės institucijos neturi teisės apriboti naudojimosi šiomis teisėmis, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus ir, kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, visuomenės saugos ar šalies ekonominės gerovės interesams, siekiant užkirsti kelią viešos tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti (2 dalis). Suteikiant apsaugą privatumui iš esmės siekiama apsaugoti individą nuo savavališko valdžios institucijų kišimosi į jo asmeninę erdvę. Konvencijos 8 straipsnyje numatytos keturios teisės - pagarba šeimos gyvenimui, pagarba asmeniniam gyvenimui, būsto neliečiamumui ir susirašinėjimų slaptumui. Pagal šį straipsnį apsauga apima ir bendroves, nors ne visų teisių atžvilgiu. Akivaizdu, kad dėl savo prigimties įmonės negali turėti šeimos ar asmeninio gyvenimo, tačiau gali turėti būsto ir susirašinėjimo apsaugą pagal šį straipsnį. Daugiausia diskusijų praktikoje kelia bendrovės teisė į „būsto“ neliečiamybę⁷⁶.

⁷³ *Ibid.*, § 49.

⁷⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2019 m. sausio 24 d. sprendimas *Scholz AG prieš Armėniją* byloje, Nr. 16528/10.

⁷⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2014 m. kovo 4 d. sprendimas *Grande Stevens ir kiti prieš Italiją* byloje, Nr. 18640/10, 18647/10, 18663/10, 18668/10 ir 18698/10.

⁷⁶ VIŠEKRUNA, A. *Protection of rights of companies before the European Court of Human Rights* [interaktyvus]. Belgrade: Institute of Comparative Law, p. 117 [žiūrėta 2019 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/ecllc/article/view/6524/3433>>.

Interesai, kurie yra ginami Konvencijos 8 straipsnyje įtvirtinta teise į privataus gyvenimo apsaugą, iš pradžių atrodė saugantys tik fizinius asmenis, tačiau dabar yra pripažįstami ir juridiniams asmenims saugant jų „būstą“. Ši teisių plėtra prasidėjo tada, kai fiziniai asmenys pradėjo teikti paraiškas dėl pažeidimų jų darbo ar su profesija susijusiose vietose⁷⁷. Teismas pirmiausia išplėtė „būsto“ sąvokos aiškinimą į profesinės ar verslo vietos patalpas, bet tokiais atvejais 8 straipsnyje nurodytų teisių turėtojai vis dar buvo fiziniai asmenys. Tačiau byloje *Société Colas Est ir kt. prieš Prancūziją*⁷⁸ EŽTT, pabrėždamas, kad Konvencija yra „gyvas organizmas, kuris turi būti aiškinamas atsižvelgiant į šių dienų realijas“ nurodė, kad jeigu Teismas jau pripažino bendrovės teisę pagal 41 straipsnį kompensuoti neturtinę žalą, patirtą dėl Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimo, tai „atėjo laikas manyti, kad tam tikromis aplinkybėmis Konvencijos 8 straipsnyje garantuota teisė turi būti aiškinama kaip apimanti teisę į bendrovės registruotos buveinės, filialų ar kitų verslo patalpų gerbimą“⁷⁹. Toks aiškinimas grindžiamas tuo, kad 8 straipsnyje vartojama „būsto“ sąvoka, pavyzdžiui, prancūzų kalboje turi platesnę reikšmę nei gyvenamoji vieta ir apima profesinį asmens biurą. Atitinkamai galima pažymėti, kad pagal lietuvių kalbos žodyną būsto pirmoji reikšmė yra pastogė, namai, butas, o antrąja reikšme nurodoma, kad būstas yra buveinė⁸⁰. Lietuvių teisės aktuose bendrovės registracijos arba faktinė vieta taip pat vadinama buveine, kas atitiktų EŽTT išaiškinimą. Byloje buvo pripažinta, kad Prancūzijos valdžios institucijos pažeidė bendrovės teisę į būstą, kai atvyko į patalpas be vadovų sutikimo ir be teismo leidimo⁸¹. Svarbu pažymėti, kad Teismas tokią išvadą padarė, *inter alia*, remdamasis Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika, kai sprendime *Hoechst prieš Komisiją*⁸² Teisingumo Teismas nurodė, kad poreikis apsaugoti kiekvieno, tiek fizinio tiek juridinio asmens veiklą, yra vienas iš pagrindinių Bendrijos teisės principų.

Nors minėtas EŽTT sprendimas priimtas dar 2002 metais, šios pozicijos teismas nuosekliai laikosi. Pavyzdžiui, byloje *Saint-Paul Luxembourg S.A. prieš Liuksemburgą*⁸³

⁷⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 balandžio 28 d. sprendimas *Buck prieš Vokietiją* byloje, Nr. 41604/98. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1992 m. gruodžio 16 d. sprendimas *Niemietz prieš Vokietiją* byloje, Nr. 13710/88.

⁷⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. liepos 16 d. sprendimas *Société Colas Est ir kiti prieš Prancūziją* byloje, Nr. 37971/97.

⁷⁹ *Ibid.*, § 41

⁸⁰ Lietuvių kalbos institutas. *Lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=b%C5%ABstas&lns=-1&les=-1&id=03110780000>>.

⁸¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. liepos 16 d. sprendimas *Société Colas Est ir kiti prieš Prancūziją* byloje, Nr. 37971/97.

⁸² Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 1989 m. rugsėjo 21 d. sprendimas *Hoechst/Komisija* sujungtose bylose 46/87 ir 227/88.

⁸³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. balandžio 18 d. sprendimas *Saint-Paul Luxembourg S.A. prieš Liuksemburgą* byloje, Nr. 26419/10.

teismas pakartojo tą pačią taisyklę, kad 8 straipsnio 1 dalyje vartojama „būsto“ sąvoka apima ne tik privataus asmens namus. Byloje buvo nustatytas Liuksemburgo bendrovės, kuri spausdina laikraščius, „būsto“ neliečiamumo pažeidimas, kai siekiant surinkti įrodymus byloje dėl žurnalistų neteisėtų veiksmų, buvo atlikta krata, kuri teismo pripažinta tuo metu nebuvo reikalinga.

Dar viena svarbi bendrovėms reikalinga apsauga yra saviraiškos laisvė. Konvencijos 10 straipsnio 1 dalis numato, kad kiekvienas turi teisę į saviraiškos laisvę. Ši teisė apima laisvę turėti savo nuomonę, gauti bei skleisti informaciją ir idėjas valdžios institucijų netrukdomam ir nepaisant valstybės sienų. Šis straipsnis netrukdo valstybėms licencijuoti radijo, televizijos ar kino įstaigų. Laisvė, įtvirtinta Konvencijos 10 straipsnio 1 dalyje, yra vienas esminių demokratinės visuomenės pagrindų ir viena pagrindinių visuomenės progreso ir asmens savirealizacijos sąlygų, todėl valstybė turi pareigą nepagrįstai nesikėsinti į šių subjektų saviraiškos laisvę⁸⁴. Šio straipsnio kontekste daugiausia dominuoja žiniasklaidos bendrovės. Kaip pagrindinė šiuolaikinės informacijos tiekėja, žiniasklaida gali turėti dvigubą vaidmenį – gali pati būti žodžio laisvės pažeidėja, arba jos pačios žodžio laisvė gali būti pažeidžiama. EŽTT sprendimai rodo, kad 10 straipsnio apsauga apima ne tik išraiškų turinį, bet ir priemones, kuriomis išraiška yra perduodama⁸⁵.

Bendrovės neretai daro reikšmingą įtaką žmonių gyvenimui ir dėl šios priežasties turėtų būti suteikta teisė jas kritikuoti. Kita vertus, bendrovė turi teisėtą interesą išsaugoti savo reputaciją, kuri yra jai vertinga ir prilyginama turtui. Bendrovės gali patirti didelę žalą, jeigu jų vardas yra menkinamas, pavyzdžiui, konkurentams paskleidžiant informaciją, kuri kenkia verslui⁸⁶.

Kalbant apie bendrovės teisę laisvai skelbti informaciją svarbu paminėti EŽTT sprendimą byloje Delfi AS prieš Estiją. Byla buvo susijusi su internetinio naujienų portalo „Delfi AS“, kuris yra vienas didžiausių interneto naujienų portalų Estijoje, atsakomybe dėl vartotojų komentarų po portale skelbiamais straipsniais. 2006 m. bendrovė paskelbė straipsnį dėl vienos įmonės veiksmų, po kuriuo buvo parašyta daug įžeidžiančių komentarų su asmeniniais grasinimais įmonės savininkui. Šios įmonės savininkas kreipėsi į teismą dėl šmeižimo ir iš pareiškėjo (internetu naujienų portalo) buvo priteistas 320 eurų žalos

⁸⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1988 m. gegužės 24 d. sprendimas *Müller ir kiti prieš Šveicariją* byloje, Nr. 10737/84, § 32.

⁸⁵ VIŠEKRUNA, A. *Protection of rights of companies before the European Court of Human Rights* [interaktyvus]. Belgrade: Institute of Comparative Law, p. 120 [žiūrėta 2019 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/ecllc/article/view/6524/3433>>.

⁸⁶ *Ibid.*

atlyginimas⁸⁷. Pareiškėjui apskundus teismo sprendimą EŽTT pažymėjo, kad pareiškėjui buvo sukeltos tiesioginės pasekmės, kadangi nacionaliniai teismai nusprendė, kad jis buvo atsakingas už šmeižimą dėl to, jog pavišino komentarus, parašytus jo tinklalapyje. Dėl to jo pareiškimas buvo susijęs su saviraiškos laisve ir pateko į Konvencijos 10 straipsnio sritį, tačiau visgi pripažinta, kad Pareiškėjo saviraiškos laisvės ribojimas buvo teisėtas, kadangi nacionaliniuose teisės aktuose bei teismų praktikoje buvo aiškiai nustatyta, kad leidėjas buvo atsakingas už šmeižiančius teiginius, nurodytus jo leidinyje⁸⁸.

Kitoje byloje, UAB „Sekmadienis“ prieš Lietuvą⁸⁹, bendrovei buvo nustatytas nepagrįstas reklamos ribojimas dėl reklamos prieštaravimo visuomenės moralei – Konvencijos 10 straipsnio (saviraiškos laisvė) pažeidimas. Ginčas kilo dėl to, kad Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnyba sprendimu pripažino ginčo reklamą prieštaraujančia visuomenės moralės principams, kadangi reklamoje buvo neva netinkamai ir nepagarbiai naudojami religiniai simboliai. Buvo konstatuota, kad bendrovė pažeidė Lietuvos Respublikos reklamos įstatymą ir dėl to skirta 2000 Lt (apie 580 Eur) dydžio bauda. EŽTT vertino nagrinėjamo saviraiškos laisvės ribojimo atitiktį būtinumo demokratinėje visuomenėje kriterijui ir pažymėjo, kad pareiškėjos reklama nebuvo siekiama viešos diskusijos visuomenei svarbiais klausimais, jos tikslas buvo komercinis, o komercinės paskirties priemonėms suteikiama daugiau laisvės⁹⁰. Atitinkamai buvo pripažintas Konvencijos 10 straipsnio pažeidimas, nes nacionalinės institucijos nesugebėjo išlaikyti teisingos pusiausvyros tarp visuomenės moralės principų apsaugos bei tikinčiųjų teisių ir bendrovės saviraiškos laisvės⁹¹. Bendrovei taip pat buvo priteista 580 Eur turtinei žalai atlyginti. Šis Teismo sprendimas neabejotinai rodo, kad bendrovėms yra suteikiama plati, visuomenės interesų nepažeidžianti saviraiškos laisvė, kai bendrovė ja siekia komercinių tikslų.

Galiausiai svarbu aptarti bendrovių teisę į teisingą atlyginimą. Konvencijos 41 straipsnis nurodo, kad jeigu Teismas nustato Konvencijos ar jos protokolų pažeidimą ir, jeigu Aukščiausios Susitariančios Šalies įstatymai leidžia tik iš dalies atlyginti pažeidimu padarytą žalą, prireikus, Teismas gali priteisti nukentėjusiajai šaliai teisingą atlyginimą. Atlyginimas

⁸⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. birželio 16 d. sprendimas *Delfi AS prieš Estiją* byloje, Nr. 64569/09.

⁸⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. birželio 16 d. sprendimas *Delfi AS prieš Estiją* byloje, Nr. 64569/09.

⁸⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. sausio 30 d. sprendimas *UAB „Sekmadienis“ prieš Lietuvą* byloje, Nr. 69317/14.

⁹⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1989 lapkričio 20 d. *Verlag GmbH ir Klaus Beerman prieš Vokietiją* byloje, Nr. 10572/83, § 33.

⁹¹ Vyriausybės atstovas Europos žmogaus teisių teisme. *Dėl uždraustos dizainerio drabužių reklamos Strasbūro teismas pripažino Lietuvą pažeidusia saviraiškos laisvę* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. kovo 29]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrv-atstovas-ezt.lt/naujienos/del-uzdraustos-dizainerio-drabuziu-reklamos-strasburo-teismas-pripazino-lietuva-pazeidusia-saviraiskos-laisve>>.

nustaćius pažeidimą skiriamas Teismo nuožiūra, kuriuo gali būti priteisiama turtinė ir neturtinė žala, kaštai bei išlaidos. Žalos atlyginimas gali būti teikiamas kaip konstatuojamasis sprendimas, kuriuo nustatomas EŽTK pažeidimas ar pažeidimai, arba kaip finansinis patenkinimas, kurį sudaro turtinė ir (arba) neturtinė žala. Kalbant apie bendroves, problema iškilo, kai Teismas suteikė joms teisę į neturtinę žalą, ypač teisę į piniginę satisfakciją. Pirmasis iš tokių atvejų buvo „Comingersoll SA“ prieš Portugaliją⁹². Byloje buvo nustatytas 6 straipsnio 1 dalies pažeidimas, o sprendžiamas klausimą dėl teisingo atlyginimo teismas akcentavo, kad komercinei bendrovei gali būti skiriama piniginė kompensacija už neturtinę žalą ir pakartojo, kad Konvencija turi būti aiškinama ir taikoma taip, kad jos suteikiamos teisės privalo būti užtikrinamos realiai ir efektyviai. Šiuo atveju nurodė, kad turi būti atsižvelgta į įmonės reputaciją, susidariusį sprendimų planavimo neapibrėžtumą, įmonės valdymo sutrikimus ir galiausiai, nors ir mažesniu mastu, reikėtų vertinti ir nerimą bei nepatogumus, atsiradusius valdybos nariams⁹³. Dėl paskutinės sąlygos kyla daugiausia diskusijų. Minėtame sprendime buvo pareikšta teisėjų atskiroji nuomonė, kadangi bendrovė kaip juridinis asmuo negali patirti nerimo ar nepatogumų, o valdybos narių patirtų išgyvenimų kompensavimas bendrovei yra nesuderinama su juridinio asmens atskirumo nuo jo narių principu. Pažymėta, kad bendrovė yra nepriklausomas gyvas organizmas, kurį saugo atitinkamos valstybės teisinė sistema ir kurių teisės taip pat yra savarankiškos pagal Europos žmogaus teisių konvenciją. Toks motyvavimas, teisėjų nuomone panaikina korporacijos šydą ir negali būti toleruojamas⁹⁴. Sutiktina su atskirąja teisėjų nuomone, kadangi visoje anksčiau analizuotoje praktikoje bendrovė buvo vertinama kaip savarankiškas teisinis subjektas, kuris skirtas siekti ekonominės naudos. Šis sprendimas įnešė šiek tiek neaiškumo, kadangi sutapatinta bendrovei ir jos vadovams padaryta žala. Kita vertus, sprendime pažymėta, kad žala, kurią patyrė vadovai, vertintina mažesniu mastu, taigi, galimai tai reiškia, jog didelės įtakos sprendimui neturi ir kyla iš bendrovei padarytos žalos.

Taigi, analizuota praktika parodė, kad bendrovės naudojasi EŽTK garantuojama apsauga kaip savarankiški civilinių teisių santykių dalyviai. Joms garantuojamos visos EŽTK įtvirtintos teisės, kurios gali būti pritaikomos pagal juridinio asmens savybes. Svarbiausia suteikiamos apsaugos priežastis yra bendrovės turtinio intereso gynimas, kuris yra svarbus susijusių su bendrove asmenų interesų patenkinimui. Teismų praktikoje pažymima tiek

⁹² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2000 m. balandžio 6 d. sprendimas *Comingersoll SA prieš Portugaliją byloje*, Nr. 35382/97.

⁹³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2000 m. balandžio 6 d. sprendimas *Comingersoll SA prieš Portugaliją byloje*, Nr. 35382/97, p. 35.

⁹⁴ ROZAKIS, C. L. Atskiroji nuomonė. Iš: Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2000 m. balandžio 6 d. sprendimas *Comingersoll SA prieš Portugaliją byloje*, Nr. 35382/97.

bendrovės akcininkų, tiek vadovų, tiek darbuotojų interesų svarba, todėl galima teigti, kad EŽTT vadovaujasi institucine juridinio asmens doktrina. Nors Konvencijoje nėra tiesiogiai nurodoma, kuriomis teisėmis gali naudotis bendrovės (išskyrus Pirmojo protokolo 1 straipsnį), EŽTT yra išsamiai išplėtojęs praktiką bendrovių atžvilgiu, dėl ko nėra pagrindo svarstyti apie papildomus bendrovių interesų apsaugos mechanizmus.

3. BENDROVĖS AKCININKŲ INTERESŲ APSAUGA PAGAL EŽTK

3.1. Akcijų kaip nuosavybės apsauga

Kadangi akcijoms yra taikomas nuosavybės teisės režimas pagal Konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnį, akcininkai turi teisę netrukdomai naudotis savo akcijomis ir ginti šios teisės pažeidimą. Kaip buvo minėta, EŽTT pripažįsta akcijų teisių dualizmą: kai egzistuoja teisė tiek į akciją, tiek į iš akcijos kylančias teises.

Pirmu atveju, apsauga nuosavybei suteikiama nuo valstybės institucijų veiksmų. Nuosavybės teisės pažeidimas pagal Konvenciją gali būti nustatytas, kai valstybė neteisėtai pasisavina akcijas. Pavyzdžiui, byloje *Zülfikari ir Pekcan prieš Turkiją*⁹⁵ buvo sprendžiamas klausimas, ar valstybė pažeidė akcininkų nuosavybės teisę, kai ministrų taryba nusprendė perduoti banko, kurio akcijas buvo išsipirkę pareiškėjai, valdymą ir kontrolę, taip pat visas jo akcininkų teises (išskyrus dividendus) į taupomojo indėlio draudimo fondą, siekiant kontroliuoti šalies bankų sektorių. Tuo pačiu tarybos sprendimu perduotos ir banko akcijos minėto fondo nuosavybei. Nagrinėjamu atveju, nors Turkijos vyriausybė teigė, kad pareiškėjų turimos akcijos negali būti laikomos „nuosavybe“, nes jos neturėjo jokios vertės atsižvelgiant į faktinę banko finansinę padėtį, teismas atmetė šį argumentą, kadangi banko akcijos buvo parduodamos vertybinių popierių biržoje iki pat ministrų tarybos sprendimo ir turėjo ekonominę vertę, todėl buvo „nuosavybė“, ginama Konvencijos 1 protokolo 1 straipsnio pagrindu. Pirmojo protokolo 1 straipsnio antros dalies pagrindu valstybės įsikišimas nebuvo pripažintas teisėtu, kadangi taikytinos nacionalinės teisės nuostatos nebuvo pakankamai visiems aiškios, tikslios ir numatomos⁹⁶. Taigi iš šio akivaizdu, kad akcijos kaip nuosavybė yra realiai saugomos nuo neteisėtų valstybės veiksmų, nepriklausomai nuo jų vertės, tačiau toks nuosavybės paėmimas visgi gali būti pateisinamas dėl viešojo intereso.

Kitu atveju, akcininkų nuosavybės teisė į akcijas pagal Pirmojo protokolo 1 straipsnį yra saugoma ir privačių šalių bylinėjimosi atveju. Vienas pagrindinių principų bendrovių teisėje yra akcininko teisė veikti savo nuožiūra ir interesais. Ši akcininko autonomija turi būti derinama su Konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnyje įtvirtinta kiekvieno asmens teise nevaržomai disponuoti savo nuosavybe - akcijomis⁹⁷, dėl ko akcininkui yra draudžiama naudotis jam suteikiamomis teisėmis sąmoningai siekiant sukurti nepateisinamos žalos įmonei

⁹⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2019 m. kovo 19 d. sprendimas *Zülfikari ir Pekcan prieš Turkiją* byloje, Nr. 6372/05, 52543/07.

⁹⁶ *Ibid.*

⁹⁷ MIKALONIENĖ, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai*: monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2015, p. 118.

ar kitiems akcininkams⁹⁸. Pagal Konvencijos 1 protokolo 1 straipsnį valstybei egzistuoja pozityvioji pareiga imtis būtinų priemonių apsaugoti nuosavybę, kai privatus individas suvaržo teisę netrukdomai ja naudotis. Dėl šios priežasties valstybė privalo vidaus teisinėje sistemoje užtikrinti, kad nuosavybės teisės būtų pakankamai apsaugotos įstatyme ir būtų suteiktos tinkamos teisinės gynybos priemonės, kurių pagalba akcininkas galėtų siekti apginti savo teises, įskaitant galimybę reikalauti nuostolių atlyginimo dėl bet kokios patirtos žalos⁹⁹.

Akivaizdu, kad akcininkų veikimas vien tik savo nuožiūra ir interesais gali pažeisti kitų suinteresuotų asmenų teises ir įstatymų saugomus interesus. Pavyzdžiui, akcininkas, kuris valdo esminę dalį bendrovės akcijų ir turi balsų daugumą, gali lemti balsavimo rezultatus, taip prinesdamas savo valdymo politiką kontrolės neturintiems – smulkiesiems akcininkams¹⁰⁰. Taigi, kai ekonominė galia prieinama tik kontrolinį akcijų paketą turinčiam akcininkui, valstybei kyla poreikis apsaugoti likusių suinteresuotų asmenų interesus, dėl ko yra nustatomos akcininkų laisvės išimties¹⁰¹. Identifikuodamas akcininko žalingo elgesio riziką ir siekdamas užkardyti tokius veiksmus, įstatymo leidėjas yra numatęs specialių priemonių¹⁰², pavyzdžiui, akcininkų pirmumo teisę į naujai išleidžiamas akcijas, kai papildomais įnašais yra didinamas įstatinis kapitalas¹⁰³.

Analizuojant EŽTT praktiką dėl akcininkų apsaugos, byloje *Olczak prieš Lenkiją*¹⁰⁴ yra pateiktas teisių sąrašas, kurios užtikrina kontrolės neturinčių akcininkų interesų apsaugą. Byloje pareiškėjas įrodinėjo 1 protokolo 1 straipsnio pažeidimą dėl banko tarybos sprendimo padidinti banko akcinį kapitalą, dėl kurio sumažėjo pareiškėjo akcijų procentinė dalis nuo 45% iki 0,4%. Toks sprendimas labai sumažino pareiškėjo akcijų vertę, todėl Teismas jį pripažino kaip vertintiną Pirmojo protokolo 1 straipsnio kontekste¹⁰⁵. Šioje byloje teismas taip pat pažymėjo, kad akcininkai turi teisę skųsti sprendimą tuo atveju, jeigu jis pažeidžia iš akcijų kylančias teises, tokias kaip teisę į bendrovės turtą, kai ji likviduojama, balsavimo teises ir

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija. 2014 m. sausio 9 d. nutartis, civilinėje byloje UAB „Mitnija“ v. E. R., V. G., Nr. 3K-7-124/2014.

⁹⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. spalio 14 d. sprendimas *Blumberga prieš Latviją* byloje, Nr. 70930/01; Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Chadzitaskos ir Franta prieš Čekijos Respubliką* byloje, Nr. 7398/07, 31244/07, 11993/08, 3957/09

¹⁰⁰ MIKALONIENĖ, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2015, p. 118.

¹⁰¹ MIKALONIENĖ, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2015, p. 119.

¹⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Mitnija“ v. E. R., V. G., Nr. 3K-7-124/2014.

¹⁰³ MIKALONIENĖ, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai: monografija*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2015, p. 119.

¹⁰⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. Lapkričio 7 d. sprendimas *Olczak prieš Lenkiją* byloje, Nr. 30417/96.

¹⁰⁵ *Ibid.*, § 61.

teisę daryti įtaką bendrovės valdymui. Šiek tiek siauresnis akcininko teisių sąrašas yra pateiktas byloje *Sovtransavto Holding prieš Ukrainą*¹⁰⁶. Teismas pakartojo, kad akcininko teisės yra ne tik netiesioginis reikalavimas į įmonės turtą, bet ir kitos teisės, ypač balsavimo teisės ir teisė daryti įtaką bendrovei. Šių bylų pavyzdžiu seka ir vėlesni teismo sprendimai¹⁰⁷, kurie remiasi minėtomis bylomis kaip precedentu. Iš šio matyti, kad nei vienas sąrašas nėra išsamus ir akivaizdžiai ne baigtinis, todėl kiekvienu atveju reikia vertinti iš naujo, kokią teisę akcininkas gali ginti remdamasis Konvencija. Dėl šios priežasties lieka neišspręstas klausimas dėl akcininko kaip aukos pagal Konvencijos 34 straipsnį statuso, nes neretai teismams būna sudėtinga atriboti, kada pažeidžiama akcininko teisė, kylanti iš akcijos, o kada netiesioginis akcininko interesas.

Dar svarbi akcijų apsaugos teisė, kurią įgyvendinant gali būti pažeistos suinteresuotų asmenų, šiuo atveju – smulkiųjų akcininkų teisės, yra priverstinis akcijų pardavimas. Akivaizdu, kad vieno ar kelių akcininkų teisė priversti kitą akcininką parduoti jo nuosavybei priklausančias akcijas yra kėsಿನimasis į nuosavybės teisę, tačiau nėra aišku, kada tokia priemonė yra pateisinama – tai yra, ar priverstinis akcijų pardavimas nėra nuosavybės ekspropriacija, todėl kiekvienu atveju privalo būti įvertinamas viešojo intereso egzistavimas pagal Konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnio 2 dalį.

Pripažįstama, kad Konvencijos 1 protokolo 1 straipsnio ir EŽTT praktikoje suformuluotų nuosavybės ribojimo pateisinamumo sąlygų taikymas iš esmės privataus bylinėjimosi bylose, kai ginčas kilęs dėl kontroliuojančio akcininko veiksmų, pasižymi tam tikra specifika¹⁰⁸. Vienas pirmųjų sprendimų, kuriame buvo pasisakyta dėl priverstinio akcijų pardavimo instituto suderinamumu su EŽTK buvo priimtas Europos žmogaus teisių komisijos byloje *Bramelid & Malmström prieš Švediją*. Tuo metu EŽTKO konstatavo, jog priverstinis akcijų pardavimas yra skirtas sureguliuoti santykius tarp privačios bendrovės akcininkų, o jo tikslas neturi nieko bendra su viešuoju interesu (EŽTK Pirmojo protokolo 1 straipsnio prasme), todėl EŽTK Pirmojo protokolo 1 straipsnio antroji taisyklė nėra taikoma¹⁰⁹. Taip pat buvo nurodyta, kad tokios taisyklės, kurios yra būtinos liberalioje visuomenėje, iš esmės negali būti laikomos nesuderinamomis su Konvencijos garantuojama nuosavybės teise. Visgi, sprendžiant klausimą, ar akcijų priverstinis pardavimas buvo teisėtas, komisija nurodė privalėjusi įsitikinti,

¹⁰⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. liepos 25 d. sprendimas *Sovtransavto Holding prieš Ukrainą* byloje, Nr. 48553/99.

¹⁰⁷ Pavyzdžiui, Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. gruodžio 11 d. sprendimas *Lekic prieš Slovėniją* byloje, Nr. 36480/07; 2019 m. sausio 29 d. sprendimas *Albert ir kiti prieš Vengriją* byloje, Nr. 5294/14.

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje *Plass Investments Limited v. „Alita“, AB, „FR&R Invest, IGA S. A.“ ir V. J.* Nr. 3K-3-66/2015.

¹⁰⁹ Europos Žmogaus Teisių Komisija. 1982 m. spalio 12 d. sprendimas *Bramelid ir Malstrom prieš Švediją*, Nr. 8588/79, 8589/79. § 64.

kad sureguliuojant nuosavybės santykius tarp privačių subjektų, nebūtų sukurtas toks reguliavimas, kuris lemtų tokią nelygybę, jog iš vieno asmens savavališkai atimama nuosavybė kito asmens naudai¹¹⁰. Vėlesnėje praktikoje, pavyzdžiui bylose *Kind* prieš Vokietiją, *Zagrebačka banka D.D.* prieš Kroatiją¹¹¹ laikomasi tos pačios pozicijos ir teigiama, kad privalomo akcijų pardavimo taisyklės yra privačius bendrovės akcininkų santykius reglamentuojančios taisyklės ir nėra pagrindo taikyti EŽTK pirmojo protokolo 1 straipsnio antrajame sakinyje įtvirtintos taisyklės. Byloje *Chadzitaskos & Franta* prieš Čekijos Respubliką EŽTT nurodė, jog teisės aktuose įtvirtintas nuosavybės perdavimas iš vieno asmens kitam, nagrinėjamu atveju atitiko viešąjį interesą. Byloje pareiškėjai, mažumos akcininkai tvirtino, kad vidaus valstybės teisinis reguliavimas, kuris leidžia kontroliuojančiam akcininkui perimti (ekspropriuoti) mažumos akcininkams priklausančias akcijas nesant viešojo intereso ir neužtikrinant pakankamos kompensacijos, yra prieštaraujantis EŽTK Pirmojo protokolo 1 straipsnio nuostatoms. EŽTT nurodė, kad iš esmės teisiniu reguliavimu dėl nuosavybės perdavimo didžiajam akcininkui buvo siekiama teisėto ir su viešuoju interesu suderinamo tikslo¹¹². Atitinkamai, EŽTT nustatė nuosavybės teisės pažeidimą, kadangi įstatymu nebuvo užtikrintas sąžiningas balansas tarp visuomenės interesų ir mažumos akcininkų teisės laisvai naudotis savo nuosavybe¹¹³. Atsižvelgiant į šį sprendimą galima teigti, jog EŽTT iš esmės pripažino, jog privalomas akcijų perdavimas didžiajam akcininkui gali būti suderinamas ir pateisinamas viešuoju interesu. Tačiau nėra pagrindo išvadai, kad privalomo akcijų pardavimo teisinis reguliavimas turėtų būti vertinamas pagal taisyklę, įtvirtintą EŽTK Pirmojo protokolo 1 straipsnio antrajame sakinyje. Minėtoje byloje šis klausimas iš viso nebuvo keliamas, todėl galima manyti, kad privalomas akcijų pardavimas neturėtų būti kiekvieną kartą pagrindžiamas visuomenės (viešuoju) interesu.

Galima paminėti, kad toks EŽTT pozicijos aiškinimas sutampa su Lietuvos Konstitucinio Teismo jurisprudencija. KT yra nurodęs, jog akcinėje bendrovėje gali susidaryti tokia situacija, kai kuris nors akcininkas, veikdamas vienas ar kartu su kitais asmenimis, įgyja tiek įmonės akcijų, kad gali kontroliuoti įmonės veiklą, lemti priimamus sprendimus. Dėl to

¹¹⁰ Europos Žmogaus Teisių Komisija. 1982 m. spalio 12 d. sprendimas *Bramelid ir Malstrom* prieš Švediją, Nr. 8588/79, 8589/79, § 81.

¹¹¹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2003 m. vasario 20 d. sprendimas *Kind* prieš Vokietiją byloje, Nr. 44324/98; Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. gruodžio 12 d. sprendimas *Zagrebačka banka D.D.* prieš Kroatiją byloje, Nr. 39544/05, § 251.

¹¹² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Chadzitaskos & Franta* prieš Čekijos Respubliką byloje, Nr. 7398/07, § 51-53. Cituota iš: MILIUTIS, F. Privalomo akcijų pardavimo teisinis reguliavimas akcininko teisių užtikrinimo efektyvumo požiūriu [interaktyvus]. Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 33 [žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. <Prieiga per internetą: <https://vb.mruni.eu/object/elaba:2177219/2177219.pdf>>.

¹¹³ *Ibid.*, p. 57.

atitinkamai sumažėja kitų akcininkų, ypač smulkiųjų, galimybės daryti įtaką įmonės veiklai, jų turimų akcijų vertė gali kristi. Tokių akcininkų teisių apsauga – viešasis interesas¹¹⁴. Taigi, privalomas akcijų pardavimas Konstitucinio teismo yra pateisinamas visuomenės poreikiu. Be to, Konstitucinis teismas antrina EŽTK pozicijai ir dėl teisingo atlyginimo, pasisakydamas, kad smulkieji akcininkai turi turėti galimybę savo akcijas parduoti ne už bet kokią, o už teisingą kainą¹¹⁵. Nutarime taip pat pažymėta, jog teisingos kainos nustatymas yra pakankama priemonė, leidžianti smulkiesiems akcininkams pasitraukti iš bendrovės. Dar viename nutarime Konstitucinis teismas sprendė, kad nagrinėjamu atveju nuosavybės teisė nėra pažeidžiama, nes akcijų savininkui, parduodančiam akcijas, sumokama tiek, kiek tos akcijos kainuoja rinkoje¹¹⁶.

Kad priverstinis akcijų išpirkimas negali būti laikomas nuosavybės ekspropriacija pagrindžia ir mokslinėje literatūroje pateikiama nuomonė, jog vienu iš ekspropriacijos elementų yra jos nenumatomumas¹¹⁷. Situacija nereikalauja tokio paties asmens teisių į nuosavybę apsaugos lygio, kaip ekspropriacijos atveju, kai teisiniame reguliavime numatyta, jog įsigyjant konkrečios rūšies nuosavybę ateityje ji gali būti priverstinai perduota kitam asmeniui. Būtent taip ir yra akcijų ir jų priverstinio perdavimo didžiajam akcininkui atveju: įsigydamas akcijas mažumos akcininkas gali numatyti, kad šios akcijos vadovaujantis teisės aktais bus priverstinai perduotos didžiajam akcininkui. Tokiu teisiniu reguliavimu gali būti siekiama užtikrinti rinkos ar kitokio pobūdžio sistemos funkcionavimą, todėl tai nebūtinai yra privataus asmens intereso patenkinimas. Minėtoje byloje Chadzitaskos & Franta prieš Čekijos Respubliką¹¹⁸ EŽTT pažymėjo, jog akcininko teisių, susijusių su teisingu atlygiu už paimamas akcijas, užtikrinimą privalančios garantuoti nuostatos privalo būti individualiai įvertintos EŽTK Pirmojo protokolo 1 straipsnio aspektu, tačiau EŽTT tokio vertinimo neatliko vadovaudamasis EŽTK Pirmojo protokolo 1 straipsnio antrajame sakinyje įtvirtinta taisykle. Taigi privalomą akcijų pardavimą įteisinančio teisinio reguliavimo tikslo sąsajos su viešuoju

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2006 m. sausio 17 d. nutarimas „Dėl oficialaus pasiūlymo supirkti vertybinius popierius“ byloje, Nr. 25/04.

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2005 m. gruodžio 12 d. nutarimas „Dėl „Mažeikių naftos“ reorganizavimo įstatymo“ byloje, Nr. 20/02.

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2000 m. spalio 18 d. nutarimas „Dėl akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo“ byloje, Nr. 29/98-16/99-3/2000.

¹¹⁷ MILIUTIS, F. Privalomo akcijų pardavimo teisinis reguliavimas akcininko teisių užtikrinimo efektyvumo požiūriu [interaktyvus]. Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 34 [žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. <Prieiga per internetą: <https://vb.mruni.eu/object/elaba:2177219/2177219.pdf>>.

¹¹⁸ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Chadzitaskos & Franta prieš Čekijos Respubliką* byloje, Nr. 7398/07, § 51-53. Cituojama iš: MILIUTIS, F. Privalomo akcijų pardavimo teisinis reguliavimas akcininko teisių užtikrinimo efektyvumo požiūriu [interaktyvus]. Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 34 [žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. <Prieiga per internetą: <https://vb.mruni.eu/object/elaba:2177219/2177219.pdf>>.

interesu nereikia, kad privalomą akcijų pardavimą reglamentuojančios teisės normas galima vertinti kaip ekspropriaciją EŽTK pirmojo protokolo 1 straipsnio antrajame sakinyje įtvirtintos taisyklės aspektu, o akcijų priverstinis perdavimas didžiajam akcininkui neturėtų būti laikomas nuosavybės paėmimu (ekspropriacija)¹¹⁹.

Dar svarbu atkreipti dėmesį, kad Konvencijos kontrolės institucijos nėra linkusios detaliam vertinti akcijų kainų nustatymo klausimų¹²⁰. Taigi, kaip matyti iš pirmiau nurodytos informacijos, pagal Konvencijos 1 protokolo 1 straipsnį pozityvūs įpareigojimai nustatomi būtent valstybei (įskaitant teismus), kuri privačių asmenų teisiniuose santykiuose neturėtų toleruoti vieno asmens savavališko nuosavybės atėmimo kito asmens naudai ir asmeniui užtikrintų galimybę privatų ginčą veiksmingai ir teisingai išspręsti teisme¹²¹. Taigi, mažumos akcininkų teisių apsauga turi būti garantuojama užtikrinant teisingos kainos garantiją bei kitas procedūrinės apsaugos priemones, o ne užtikrinant nuosavybės teisės į akcijas neliečiamumą¹²², todėl, kol nėra minėtų pažeidimų, akcijų priverstinis pardavimas yra suderinamas su EŽTK Pirmojo protokolo 1 straipsniu.

Iš viso aukščiau išdėstyto akivaizdu, kad pagal EŽTK Pirmojo protokolo 1 straipsnį akcininkams yra pripažįstamos ir realiai užtikrinamos teisės į akcijas. Akcijos yra saugomos nuo valstybės institucijų neteisėtų veiksmų, kuriais būtų pasisavinamos akcijos, nebent tai būtų pateisinama viešuoju interesu. Be to valstybėms kyla pareiga įtvirtinti tokį teisinį reguliavimą, kuris veiksmingai spręstų ginčus dėl akcijų privačių asmenų ginčo atveju. Tokie akcininkų teisių į nuosavybę ribojimai kaip priverstinis akcijų pardavimas, nors ir kelia abejonių, ar tai nėra akcijų ekspropriavimas, tačiau tol, kol už perimtas akcijas yra teisingai atlyginama, yra suderinama su Konvencijos garantuojama nuosavybės teisės apsauga.

3.2. Akcininko kaip pareiškėjo statusas

Kaip jau buvo nurodyta anksčiau, bendrovėms teisė pateikti ieškinius gali būti suteikiama tiek lingvistiškai aiškinant Konvencijos tekstą, tiek remiantis EŽTT plečiamuoju išaiškinimu - kaip

¹¹⁹ MILIUTIS, F. Privalomo akcijų pardavimo teisinis reguliavimas akcininko teisių užtikrinimo efektyvumo požiūriu [interaktyvus]. Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 34-35 [žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. <Prieiga per internetą: <https://vb.mruni.eu/object/elaba:2177219/2177219.pdf>>.

¹²⁰ Pavyzdžiui, Europos Žmogaus Teisių Komisija. 1982 m. spalio 12 d. sprendimas *Bramelid ir Malstrom prieš Švediją*, Nr. 8588/79, 8589/79.

¹²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje *Plass Investments Limited v. „Alita“, AB, „FR&R Invest, IGA S. A.“ ir V. J. Nr. 3K-3-66/2015*.

¹²² MILIUTIS, F. Privalomo akcijų pardavimo teisinis reguliavimas akcininko teisių užtikrinimo efektyvumo požiūriu [interaktyvus]. Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014, p. 39-42 [žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. <Prieiga per internetą: <https://vb.mruni.eu/object/elaba:2177219/2177219.pdf>>.

„nevyriausybinėms organizacijoms“. Tačiau kyla klausimas dėl akcininkų *locus standi* reikšti skundą, kai pažeidžiami bendrovės interesai, turintys reikšmės akcininko interesų patenkinimui (akcininko netiesioginis interesas).

EŽTT savo paties pateiktame praktiniame priimtinumų kriterijų vadove nurodo, kad gali priimti individualią peticiją iš asmens, kuris yra laikomas netiesiogine auka, jeigu tarp tiesioginės aukos ir pareiškėjo yra asmeninis ir ypatingas ryšys. Pavyzdžiui, byloje MCCann ir kiti prieš Jungtinę Karalystę buvo priimta peticija pagal 2 straipsnį, kurią pateikė aukos žmona, byloje Yaşa prieš Turkiją - mirusio vyro sūnėnas¹²³. Peticija pagal 3 straipsnį buvo priimta byloje Kurt prieš Turkiją, kai ją pateikė vyro, dingusio jį kalinant, motina. Tačiau nurodoma, kad netiesiogine auka nėra laikomi bendrovės akcininkai, tvirtinantys esantys bendrovės teisių, numatytų Pirmojo protokolo 1 straipsnyje, pažeidimo aukomis, nebent išskirtinėmis aplinkybėmis¹²⁴. Pagal EŽTT to, kad akcininkai patiria netiesioginę žalą, nepakanka įgyti "aukų" statusą, kaip apibrėžta Konvencijos 34 straipsnyje, dėl ko neretai akcininkų skundai pripažįstami nepriimtinais pagal Konvencijos 35 straipsnį kaip nesuderinami su Konvencijos ir jos protokolų nuostatomis (nepatenka į *ratione personae*).

Problema kyla dėl to, kad EŽTK 34 straipsnyje „aukos“ sąvoka nėra aiškiai nustatyta, o jos reikšmės tenka ieškoti EŽTT praktikoje, kas kelia teisinį netikrumą EŽTK garantuojamų teisių srityje. Vadovaujantis bendrovių teisės principu, bendrovės teisės ir pareigos yra atskirtos nuo jos akcininkų teisių ir pareigų, o šis atskirumas gali būti panaikintas tik esant tam tikroms aplinkybėms. Atsižvelgiant į aukos statusą, teismas turi dvi galimybes: laikyti bendrovę ir jos akcininkus kaip vieną arba vieną su kitu labai susijusius asmenis, kas reikštų, kad bendrovės interesų pažeidimas tiesiogiai būtų susijęs ir laikomas akcininko interesų pažeidimu. Antrasis variantas - kai pažeidimas prieš bendrovę ir akcininko interesų pažeidimas yra vertinamas atskirai ir kiekvienas teisinių santykių dalyvis gali ginti tik savo interesų pažeidimą¹²⁵.

Byla Agrotexim prieš Graikiją parodė, kad pagal EŽTT akcininkai iš esmės negali būti identifikuojami su savo bendrove ir nėra laikomi „aukomis“, išskyrus atvejus, kai žala tiesiogiai kenkia jų turtui arba pažeidžia jų turimas teises (dividendus, balsavimo teises arba teisę į bendrovės turto dalį po likvidavimo). Tačiau EŽTT nustatė keletą siaurai aiškintinų šio

¹²³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1998 rugsėjo 28 d. sprendimas *Yaşa prieš Turkiją* byloje, Nr. 22495/93, § 66.

¹²⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. balandžio 1 d. sprendimas *Camberrow MM5 AD prieš Bulgariją* byloje, Nr. 50357/99.

¹²⁵ VIŠEKRUNA, A. *Protection of rights of companies before the European Court of Human Rights* [interaktyvus]. Belgrade: Institute of Comparative Law, p. 122-123 [žiūrėta 2019 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/ecllc/article/view/6524/3433>>.

principo išimčių: pirma, kai bendrovė negali kreiptis į teismą ir antra, kai bendrovė yra valdoma vienintelio akcininko¹²⁶.

Vertinant pirmąjį kriterijų, pripažinta, kad akcininko kreipimasis dėl bendrovės pažeistų interesų bus pateisinamas, jeigu bus aiškiai nustatyta, kad bendrovė negali kreiptis į Konvencijos institucijas per kompetentingus savo valdymo organus, o likvidavimo atveju - per likvidatorius. Bendrovės negalėjimas kreiptis į teismą turi būti visiems akivaizdus ir reiškia objektyvų negalėjimą, pavyzdžiui, kai bendrovė iš viso nutraukė veiklą ir nebeturi juridinio asmens statuso. Pavyzdžiui, byloje Yukos prieš Rusiją, Rusijos Federacija ginčijo bendrovės skundo priimtinumą teigdama, kad Teismas prarado jurisdikciją *ratione personae* nagrinėti bylą, nes Yukos, kaip pareiškėjas, yra bankrutavęs ir likviduotas. Teismas pripažino, kad „aukos“ buvimas yra būtinas galimybei prašyti Konvencijos apsaugos, tačiau šiuo atveju nesilaikė šio kriterijaus taikymo. Teismas pažymėjo, kad šiuo pagrindu atmetus juridinių asmenų paraiškas susiformuotą tokia praktika, kuri suteiktų galimybę valdžios institucijoms piktnaudžiauti ir atimti subjektams galimybę pateikti prašymus dėl tada padarytų pažeidimų, kai juridinis asmuo egzistavo¹²⁷. Yukos byloje Europos Žmogaus Teisių Teismas nustatė Konvencijos 6 straipsnio ir Pirmojo protokolo 1 straipsnio pažeidimus, dėl ko buvusios Yukos akcininkams priteisė beveik 1,9 mlrd. eurų kompensaciją¹²⁸. Visgi, jeigu yra bent teorinė galimybė pačiai bendrovei reikalauti interesų apsaugos, akcininkų įkišimas nebus pateisinamas ir nesuteiks jiems *locus standi*¹²⁹.

Agrotexim prieš Graikiją byloje nustatytų principų laikymasis vėlesniuose sprendimuose rodo, kad jie turi esminę reikšmę EŽTT sprendžiant akcininkų prašymus dėl žalos priteisimo. Tačiau galima daryti išvadą, kad teismas kiekvieną kartą atsižvelgia į kiekvienos bylos aplinkybes. Pačiame Agrotexim prieš Graikiją sprendime teismas paminėjo egzistavusią galimybę likvidatoriams imtis veiksmų ir nusprendė, kad nėra jokių požymių, kurie rodytų netinkamų jų pareigų vykdymą, todėl nebuvo pagrindo akcininkams suteikti pareiškėjo teisių. Tuo labiau galima pastebėti, kad teismas neprieštaravo skundo priimtinumui,

¹²⁶ VIŠEKRUNA, A. *Protection of rights of companies before the European Court of Human Rights* [interaktyvus]. Belgrade: Institute of Comparative Law, p. 123 [žiūrėta 2019 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/eclic/article/view/6524/3433>>.

¹²⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2014 m. liepos 31 d. sprendimas *OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos prieš Rusiją* byloje, Nr. 14902/04.

¹²⁸ 2017 m. Rusijos Konstitucinis Teismas nusprendė, kad šis EŽTT sprendimas Rusijoje neturi teisinės galios, nes jis prieštarauja šalies Konstitucijai. Be to, Konstitucinis Teismas pripažino pagrįstu mokesčių ir baudų už jų nemokėjimą ieškojimą iš „Yukos“, kuris nutartyje įvardintas kaip „piktybinis mokesčių nemokėtojas, veiklą nutraukęs palikdamas dideles skolas“.

¹²⁹ EMBERLAND. *The Corporate Veil in the Case Law of the European Court of Human Rights* [interaktyvus]. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, 2003, p. 952 [žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <www.zaoerv.de/63_2003/63_2003_4_a_945_970.pdf>.

nors matė, kad akcininkas nevaldo didžiosios bendrovės akcijų dalies. Be šių išvardintų gali būti svarbūs ir kiti elementai. Teismo praktikoje nurodoma, kad teismas yra linkęs įvertinti pareiškėjo akcininko vaidmenį bendrovės veikloje, pavyzdžiui vadovaujančių pareigų vykdymą, paskolų suteikimą bendrovei. Valstybės įsitraukimas įtariamame pažeidime taip pat gali turėti įtakos teismo nuomonei dėl priimtumo. Dar svarbu, kad akcininkų pareiškimai bendrovės vardu yra labiau vertinami, kai skundą kartu paduoda ir bendrovė. Galiausiai, teismas, pripažindamas akcininką auka pagal Konvencijos 34 straipsnį, sprendžia, ar akcininkas buvo ginčo šalis skundžiamoje valstybėje vykdytame ginčo procese. Dalyvavimo valstybės vidaus teismo procese faktas yra labai svarbus, kai nagrinėjamas skundas yra susijęs su byla. Pavyzdžiui, sprendime *Neves e Silva prieš Portugaliją* Teismas pabrėžė, kad akcininkas gali būti pripažintas „auka“ dėl to, kad dalyvavo teismo procese ginčą nagrinėjant valstybėje. Dėl šios priežasties aplinkybė, kad akcininkas valdė tik 30% bendrovės akcijų, nelėmė skundo nepriimtumo¹³⁰.

Analizuotas sprendimas byloje *Agrotexim prieš Graikiją* buvo priimtas 1995 metais ir juo buvo nuosekliai vadovujamasi visuose po šio priimtuose sprendimuose¹³¹. Vienas naujausių, t. y. 2019 m. sprendimų dėl akcininkų kaip pareiškėjų statuso buvo priimtas byloje *Albert ir kiti prieš Vengriją*. Pastebėtina, kad byloje teismas vis dar nepripažino akcininko kaip aukos statuso, nurodydamas, kad pažeidimas galėjo turėti įtakos ne akcininkui, o bendrovei. Byloje pareiškėjai buvo dviejų bankų ir vieno taupomojo kooperatyvo (angl. *savings cooperative*) akcininkai. Šalyje buvo priimtas naujas integracijos įstatymas, kuriuo apribotas kooperatyvų ir kai kurių bankų, veikiančių kaip akcinės bendrovės, ekonominis savarankiškumas ir autonomija. Pagal naują įstatymą bankai privalėjo pakeisti steigimo sutartį, kadangi Integracijos įstatyme buvo reikalaujama, kad ji atitiktų taupomojo banko nurodytas standartines sąlygas, o bankų veikla tapo kontroliuojama integracijos centrinių įstaigų (pažymėtina, kad kontrolė pasižymėjo tuo, kad vienam iš bankų neleido išmokėti kasmet mokamų 25% dydžio dividendų). Teismas, priimdamas sprendimą atmesti pareiškėjų skundus kaip nepriimtinius dėl akcininkų aukos statuso nebuvimo, pirmiausia pastebėjo, kad pareiškėjai nėra 100% akcijų savininkai ir todėl yra ne „vieninteliai“ bendrovių savininkai, todėl neatitinka išimtinumo sąlygos, nustatytos byloje *Agrotexim prieš Graikiją*. Taip pat pažymėjo, kad šiuo atveju pareiškėjai akcininkai neįrodė, kad jų akcijos bankuose prarado ekonominę vertę dėl to, kad bankai privalėjo dalyvauti Integracijos organizacijoje. Teismas pripažino, kad

¹³⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1989 m. balandžio 27 d. sprendimas *Neves e Silva prieš Portugaliją* byloje, Nr. 5/1988/149/203.

¹³¹ Pavyzdžiui, Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2019 m. sausio 29 d. sprendimas *Albert ir kiti prieš Vengriją* byloje, Nr. 5294/14, § 68.

įstatymo teisinės nuostatos iš tikrųjų galėtų turėti įtakos pareiškėjų interesams, pavyzdžiui, apribojant sprendimų, kurie gali būti priimami visuotiniame akcininkų susirinkime, apimtį, tačiau nė vienas iš jų nėra tiesiogiai skirtas pareiškėjams kaip akcininkams. Atsižvelgiant į tai, buvo pakartota, kad, valstybės institucijos neatsako už priimtą aktą, jeigu jis pažeidžia tik bendrovės teises, net jei paveikiami akcininkų interesai. Todėl nuspręsta, kad pareiškėjai šiuo atveju negali būti laikomi Pirmojo protokolo 1 straipsnio pažeidimo aukomis¹³². Ši byla tik patvirtina, kad akcininkai neįgyja pareiškėjo statuso, kai pažeidžiami netiesioginiai jų interesai. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad byloje sprendimas nebuvo priimtas vienbalsiai, o buvo pareikšta viena prieštaraujanti teisėjo nuomonė, su kuria iš dalies būtų galima sutikti.

Teisėjas, argumentuodamas dėl akcininko kaip pareiškėjo statuso, nurodė, kad daugumos išvada, kad pareiškėjai negali reikalauti nukentėjusiojo statuso pagal Konvencijos 34 straipsnį, prieštarauja paties EŽTT praktikai. Pirmiausia šiuo atveju akivaizdžiai buvo pažeistos akcininko teisės, kurias jam suteikia akcija. Kaip buvo įrodyta, Integracijos įstatymas tiesiogiai paveikė svarbiausias ir reprezentatyvias akcininkų teises, susijusias su jų akcijomis, pavyzdžiui, balsavimo teises ir teisę į dividendus. Sprendime *Suzer ir Eksen Holding* prieš Turkiją Teisingumo Teismas nustatė, kad valstybinių institucijų privačiojo banko perėmimą galima laikyti buvusių banko akcininkų nuosavybės teisių pažeidimu¹³³. Turkijos valdžios institucijų taikytos priemonės lėmė, kad pareiškėjai neteko materialių ir nematerialių ekonominių teisių, susijusių su jų buvusio banko veikla. Taigi Teismas pripažino, kad kai kurios ekonominės teisės negali būti kiekybiškai įvertinamos, tačiau neabejotinai yra svarbios. Ši išvada buvo padaryta nepaisant to, kad buvo pripažinta, jog iš pradžių vyriausybės taikomos priemonės pateko į Turkijos bankų sektoriaus kontrolę, kad užtikrintų tinkamą jos veikimą. Kaip ir nagrinėjamos bylos atveju, Integracijos įstatymas taip pat viršijo įprastą nuosavybės kontrolės reguliavimą, ribodamas nuosavybės turinį - šiuo atveju – nuosavybę į akcijas. Todėl nėra pagrindo nukrypti nuo šios praktikos, pripažįstančios pareiškėjų statusą tokioje situacijoje¹³⁴.

Toliau buvo pareikšta bendra kritika dėl EŽTT formuojamos praktikos, kad akcininkams nėra suteikiamas pareiškėjo statusas, kai yra pažeidžiami jo interesai. Tokios EŽTT praktikos trūkumai puikiai atsispindi lyginant ją su tarptautine praktika. Tarptautiniai akcininkų interesų apsaugos standartai neabejotinai patvirtintų išvadą, kad pareiškėjams turėtų būti suteikiama

¹³² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2019 m. sausio 29 d. sprendimas *Albert ir kiti prieš Vengriją* byloje, Nr. 5294/14.

¹³³ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. spalio 23 d. sprendimas *Süzer ir Eksen Holding A.Ş. prieš Turkiją* byloje Nr. 6334/05, § 143-144.

¹³⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2019 m. sausio 29 d. sprendimas *Albert ir kiti prieš Vengriją* byloje, Nr. 5294/14, § 19-20.

teisė reikšti skundus. Akcininkų teisės buvo pripažintos įvairių tarptautinių teismų ir institucijų tokiose situacijose, kai bendrovės veiklą neigiamai paveikė valstybės institucijų priimti sprendimai. Pavyzdžiui, Tarptautinis Teisingumo Teismas nusprendė, kad tiesioginis akcininko teisių pažeidimas gali būti pripažintas pažeidus teisę į dividendus, balsavimo teises ir teisę į bendrovės turto dalį bendrovę likviduojant - kai bet kuri iš šių teisių pažeidžiama, akcininkas turi savarankišką teisę reikšti skundą¹³⁵. Panašiai, ELSI byloje¹³⁶, Tarptautinis Teisingumo Teismas vieningai pripažino, kad Jungtinės Amerikos Valstijos turėjo teisę inicijuoti ieškinį Amerikos akcininkų vardu Italijos bendrovėje, kai valdžios institucija išdavė įsakymą, pagal kurį buvo pareikalauta bendrovės gamyklos ir su ja susijusio turto. Dar puikiu pavyzdžiu galima laikyti Tarptautinio investicinių ginčų sprendimo centro (ICSID) praktiką, kurioje ne kartą pažymėta, kad akcininkų teisės yra nepriklausomos. Pavyzdžiui, byloje Enron prieš Argentiną¹³⁷ nustatyta, kad akcininkai gali teikti ieškinius, neatsižvelgiant į suinteresuotą bendrovę ir neatsižvelgiant į esamą kontrolę. Šioje byloje tribunolas pabrėžė, jog „nėra nieko prieštaraujančio tarptautinei teisei ar ICSID konvencijai laikytis koncepcijos, jog akcininkai gali teikti ieškinius, neatsižvelgiant į suinteresuotas bendroves, net jei šiose bendrovėse akcininkai neturi daugumos ar neturi bendrovės kontrolės“. Kitas pavyzdys, kai bendrovės smulkieji akcininkai inicijavo bylas po to, kai jų investicijų vertė buvo sumažinta konvertuojant sutarčių sumas iš JAV dolerių į pesą, ICSID nustatė, kad tarptautinės teisės nuostatose nėra kliūčių leisti pateikti ieškinius nepriklausomai nuo bendrovės, net jei jie yra mažumos akcininkai ar neturintys kontrolės¹³⁸. Taigi ICSID nuosekliai laikosi pozicijos, kad akcininkai turi teisę ginti ir EŽTT įvardijamą netiesioginį turtinį interesą. Kitas akcininkų interesams palankus pavyzdys, tai Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisijos (UNCITRAL) sprendimas byloje GAMI Investments Inc. prieš Jungtines Meksikos Valstijas, kuriame pasisakyta, kad vertinant, ar buvo padarytas pažeidimas nuosavybei, reikia išspręsti klausimą, ar pažeidimas lemia pakankamą vertės praradimą ar žalą tam tikros investicijos atžvilgiu¹³⁹. JAV teisinė sistema taip pat pripažįsta akcininko teisę pareikšti ieškinį. Cantos prieš Argentiną pareiškėjas, pagrindinis bendrovės akcininkas, savo vardu ir savo bendrovės

¹³⁵ Tarptautinis Teisingumo Teismas. 1970 m. vasario 5 d. sprendimas *Barcelona Traction, Light and Power Co., Ltd. byloje (Belgija prieš Ispaniją)*, ICJ Reports 1970, p. 4, § 47.

¹³⁶ Tarptautinis Teisingumo Teismas. 1989 m. liepos 20 d. sprendimas *Elettronica Sicula S.p.A. (ELSI) byloje (Jungtinės Amerikos Valstijos prieš Italiją)*, ICJ Reports 1989, p. 15.

¹³⁷ Tarptautinis investicinių ginčų arbitražas. 2004 m. sausio 14 d. sprendimas *Enron Corporation and Ponderosa Assets, L.P. prieš Argentiną Respubliką* byloje, Nr. ARB/01/3.

¹³⁸ Tarptautinis investicinių ginčų arbitražas. 2003 m. liepos 17 d. sprendimas *CMS Gas Transmission Company prieš Argentiną Respubliką* byloje, Nr. ARB/01/8. § 48.

¹³⁹ Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisija (UNCITRAL). 2004 m. lapkričio 15 d. sprendimas *GAMI Investments Inc. prieš Jungtines Meksikos valstijas*, § 33 [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita0353_0.pdf>.

vardu pateikė ieškinį prieš vyriausybę¹⁴⁰. Amerikos žmogaus teisių teismas pripažino, kad teisės ir pareigos, priskirtos bendrovėms, tampa teisėmis ir pareigomis ir tų asmenų, kurie jas sudaro¹⁴¹. Dar pažymėtina, kad Europos Teisingumo Teismas priėmė nagrinėti pareiškimus iš akcininkų, kai buvo priimtas reglamentas, kuris turėjo įtakos akcininkų teisių turiniui ir apimčiai. Sprendime *Trasta Komercbanka AS* prieš Europos centrinę banką nuspręsta, kad ginčijamu sprendimu buvo panaikinti banko įgaliojimai, dėl ko bankas nebegalėjo vykdyti veiklos, kas tiesiogiai paveikė akcininkų pareiškėjų teisinę padėtį, todėl jų reikalavimai buvo pripažinti¹⁴². Apibendrinant galima daryti išvadą, kad tarptautinė teisė palaiko poziciją, kad turi būti pripažintas akcininkų kaip pareiškėjų statusas visais atvejais, kai jų teisės ir interesai yra pažeidžiami.

Tačiau pripažinus akcininkams teisę reikalauti žalos atlyginimo dėl netiesioginių interesų pažeidimo, kiltų problema dėl tokios žalos nustatymo. Pirmiausia kiltų pareiga išspręsti klausimą kam – bendrovei ar akcininkui bus priteistas žalos atlyginimas. Jeigu žala būtų atlyginama bendrovei, tokiu atveju EŽTT akcininkų apsaugos mechanizmas veiktų kaip Lietuvos teisinėje sistemoje egzistuojantis netiesioginio ieškinio institutas, kai akcininkas, veikdamas bendrovės interesais ir jos naudai, įgyvendina bendrovės reikalavimo teisę prieš žalos jai padariusius asmenis¹⁴³. Dėl to, kad išvestiniu ieškiniu akcininkas įgyvendina bendrovės subjekcinę reikalavimo teisę, ieškinio patenkinimo atveju, žalos atlyginimas priteisiamas bendrovei, o išvestiniu ieškiniu reikalaujama atlyginti bendrovei visą žalą, o ne tik reikalavimą reiškiančio akcininko dalį¹⁴⁴.

Kitu atveju, akcininkui galėtų būti suteikiama teisė reikalauti priteisti žalą jam tiesiogiai. Valstybių vidaus teisėje bendrovės akcininkai įprastai neturi teisės reikalauti išvestinės žalos atlyginimo tiesiogiai sau (pavyzdžiui., Anglijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje ir JAV, Nyderlanduose, Suomijoje, panašus požiūris ir Lietuvoje). Tam yra pateisinami ribojimų motyvai, kuriais galima pasinaudoti sprendžiant dėl žalos subjekto įtvirtinant akcininko *locus standi* dėl bendrovei padarytos žalos pagal EŽTK 34 straipsnį. Pirmiausia, akcininko patirta žala yra tik bendrovei padarytos žalos „atspindys“, nes netiesioginės akcininko žalos nebūtų,

¹⁴⁰ Amerikos žmogaus teisių teismas. 2001 . rugsėjo 7 d. sprendimas *Cantos prieš Argentina*, § 26., Serija C Nr 85 [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_85_ing.pdf>.

¹⁴¹ Amerikos žmogaus teisių teismas. 2001 . rugsėjo 7 d. sprendimas *Cantos prieš Argentina*, § 26, Serija C, Nr 85 [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_85_ing.pdf>.

¹⁴² Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2017 m. rugsėjo 12 d. sprendimas *Trasta Komercbanka AS/Europea Central Bank.*, T-247/16, EU:T:2017, § 67.

¹⁴³ MIKALONIENĖ, L. *Išvestinio ieškinio samprata, paskirtis ir tikslai* [interaktyvus]. Teisė, 2014, p. 114-115 [žiūrėtas 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: < www.zurnalai.vu.lt/teise/article/download/5079/5224/>.

¹⁴⁴ *Ibid.*

jeigu bendrovei žala būtų atlyginta. Bendrovė turi *locus standi* dėl žalos, padarytos jai (bendrovei) kaip savarankiškas teisės subjektas, kas buvo nustatyta ir EŽTT praktikoje, nagrinėjant bendrovės interesų apsaugą. Antra priežastis, tokia, kad bendrovių tikslas pagal EŽTT yra siekti užtikrinti visų suinteresuotų asmenų interesus, tai yra bendrovės, akcininkų, valdymo organo narių ir kreditorių. Neteisėti valstybės veiksmai gali pakenkti ne tik bendrovės finansinei padėčiai, jos akcininkų investicijų vertei, bet taip pat gali būti pažeidžiami kreditorių turtiniai interesai, todėl tokiu atveju iškiltų ir kreditorių teisės į ieškinį pateikimo klausimas¹⁴⁵. Tačiau, jeigu EŽTT nustatytą akcininko *locus standi* buvo galima palyginti su ICSID formuojama praktika, tai galima atkreipti dėmesį į ICSID požiūrį žalos atlyginimo klausimu. Kaip pažymima, tarptautinėje investicijų teisėje investuotojai yra tiesioginiai žalos atlyginimo gavėjai, jeigu dėl valstybės neteisėtų veiksmų turtas, į kurį buvo investuota, prarandamas arba sunaikinamas. Investuotojų patirti nuostoliai netgi yra skirstomi į tiesioginius ir netiesioginius. Tiesioginius nuostolius sudaro valstybės nacionalizuoto ar dėl valstybės veiksmų prarasto arba sunaikinto turto vertė, turtinių teisių vertė ir visos investuotojo išlaidos, pradedant išlaidomis, patirtomis planuojant, rengiant ir baigiant bylinėjimosi išlaidomis, patirtomis investicijas priimančios valstybės teismuose. Netiesioginiai nuostoliai dažnai apima ir prarastą galimybę ar negautą pelną¹⁴⁶. Iš šio akivaizdu, kad vadovaujantis ICSID praktika akcininko kaip investuotojo patirta žala galėtų būti priteista tiesiogiai. Visgi manytina, kad akcininkams palankesnis ir patrauklesnis būtų antras žalos atlyginimo variantas, kadangi bendrovės finansinės padėties pagerėjimas *per se* negarantuotų, kad atlyginti nuostoliai būtų panaudoti dividendams, o nusprendus pasitraukti iš bendrovės akcininkas negali būti garantuotas, kad atsiras tinkamas pirkėjas, nupirksiantis akcijas už padidėjusią kainą¹⁴⁷.

Taigi vertinant akcininko *locus standi* EŽTT praktikos kontekste galima teigti, kad akcininkai turi teisę pareikšti skundą tik dėl jiems kaip akcininkams numatytų teisių. Kai pažeidžiamas akcininko netiesioginis interesas padarant žalą bendrovei, tokiu atveju akcininkams nėra pripažįstama teisė pareikšti skundą. Atsižvelgiant į tai, kad tarp EŽTT sprendimus priimančių teisėjų yra nuomonių, kad visgi akcininkams turėtų būti pripažįstama ši *locus standi*, gali būti manoma, kad teismo pozicija palaipsniui pasikeis akcininkų naudai. Tuo labiau, kad pavyzdinė tarptautinių institucijų praktika rodo puikų pavyzdį kaip padaryti

¹⁴⁵ MIKALONIENĖ, L. *Išvestinio ieškinio samprata, paskirtis ir tikslai* [interaktyvus]. Teisė, 2014, p. 117-118 [žiūrėtas 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: < www.zurnalai.vu.lt/teise/article/download/5079/5224/>.

¹⁴⁶ DAUJOTAS, R. *Tarptautinė investicijų teisė ir arbitražas*: monografija [interaktyvus]. Eugrimas: 2015, p. 304 [žiūrėtas 2019 m. sausio 19]. Prieiga per internetą: < http://rdaujotas.com/wp-content/uploads/2015/06/Tarptautine-investiciju-teise-ir-arbitrazas_WEB.pdf>.

¹⁴⁷ MIKALONIENĖ, L. *Uždariosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai*: monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2015, p. 79.

akcininkų apsaugą efektyvesnę, todėl EŽTT galėtų pasinaudoti gerąja praktika ir panaikinti egzistuojančią problemą akcininkų teisių gynime. Be to pastebėtina, kad šiuolaikinėje bendrovių teisėje akcininko aktyvus dalyvavimas bendrovės veikloje yra skatinamas, kadangi manoma, jog akcininkai yra labiausiai suinteresuoti bendrovės gerove ir priima tik ekonomiškai naudingus sprendimus. Pavyzdžiui, 2012 m. gruodžio 12 d. komunikate „Veiksmų planas: Europos bendrovių teisė ir įmonių valdymas – moderni teisinė sistema aktyvesniam akcininkų dalyvavimui ir tvarioms bendrovėms“ Europos Komisija paskelbė įvairius bendrovių valdymo srities veiksmus, visų pirma siekiant skatinti akcininkų ilgalaikį dalyvavimą ir didinti bendrovių ir investuotojų tarpusavio skaidrumą¹⁴⁸, kas dar labiau patvirtina poreikį suteikti akcininkams teisę visapusiškai ginti bendrovės interesus.

Vertinant iš kitos pusės, norint suteikti akcininkams *locus standi* reikšti skundus tiek dėl tiesioginės, tiek netiesioginės žalos, būtų pakeliamas korporacijos šydas. Jeigu akcininkams priskiriamos bendrovės teisės, tuo atveju kyla grėsmė, kad jiems bus priskirtos ir bendrovės prievolės. Ar tai būtų suderinama su aptartu korporacinio šydo panaikinimo sąlygomis anksčiau aptartais atvejais ir kaip tai paveiktų akcininko statusą EŽTT praktikoje, būtina analizuoti atskirai.

3.3. Akcininko atsakomybės už bendrovės prievoles

Akcininkų kaip naudos gavėjų prilyginimas bendrovei reikštų fizinių asmenų prilyginimą juridiniams asmenims. Kadangi pagrindinis verslo subjektų tikslas yra kurti verslą saugiai, be grėsmės asmeninei gerovei, todėl yra pasirenkamos ribotos atsakomybės bendrovės naudojamos kaip įrankiai apsaugoti asmeninį turtą¹⁴⁹. Pažymėtina, kad naujusia EŽTT praktika akcininkams galėtų sukelti nerimą.

Kalbant apie bendrovės prievolių perkėlimą akcininkui, galima analizuoti vieną naujesnių EŽTT sprendimų. 2018 m. buvo priimtas sprendimas byloje *Lekić prieš Slovėniją*¹⁵⁰, kurioje buvo sprendžiamas valstybės veiksmų teisėtumas, kai valstybė perkėlė

¹⁴⁸ Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. *Europos bendrovių teisės ir įmonių valdymo veiksmų planas. Šiuolaikinė teisinė sistema didesniai akcininkų aktyvumui ir įmonių tvarumui užtikrinti* [interaktyvus]. Strasbūras: 2012, COM(2012) 740 final [žiūrėtas 2019 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0740&from=LT>>.

¹⁴⁹ DAUJOTAS, R. *Jurisdikcija ratione personae tarptautiniame investicijų arbitraže – teisėtas veiklos planavimas ar piktnaudžiavimas teise?* [interaktyvus]. *Teisė*, 2013, t. 86, p. 114-115 [žiūrėta 2019 m. kovo 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/1080/565>>.

¹⁵⁰ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. gruodžio 11 d. sprendimas *Lekić prieš Slovėniją* byloje, Nr. 36480/07.

bendrovės atsakomybę akcininkams, kad būtų užtikrintas rinkos stabilumas ir finansinė drausmė. 1999 m. Slovėnijos akcinių bendrovių įstatymas leido teismams pašalinti neaktyvias bendroves ir bendrovės „aktyvius narius“ pripažinti atsakingus už įmonės įsipareigojimus. „Aktyvus narys“ Konstitucinio Teismo buvo apibrėžtas kaip galintis daryti įtaką bendrovės veiklai. Byloje pareiškėjas buvo mažumos akcininkas ir kurį laiką buvęs generaliniu direktoriumi bendrovės, kuri buvo likviduota, o po bendrovės likvidavimo pareiškėjas pripažintas atsakingu už bendrovės skolas. EŽTT nustatė, kad šiuo atveju Konvencijos 1 protokolo 1 straipsnis akcininko atžvilgiu pažeistas nebuvo. Tai pirmas kartas, kai Teismas nustatė principus, pagal kuriuos jis gali vertinti poreikį bendrovės prievoles perkelti akcininkams. Pirmiausia, teismas numato patikrinti valstybės įsikišimo teisėtumą ir įvertinti, ar valstybė gali tikėtis, kad mažumos akcininkas įvykdys bendrovės prievoles. Teismas pažymėjo, kad akcininkams taikomas didesnis atsargumo reikalavimas, rizikos įvertinimas, kuris būdingas asmenims, užsiimantiems komercine veikla. Byloje pareiškėjas buvo mažumos akcininkas, valdęs 11,11 % akcijų, tačiau, kadangi tam tikru laikotarpiu ėjo generalinio direktoriaus pareigas, privalėjo gerai žinoti bendrovės padėtį, tuo labiau, turėjo žinoti įstatymą, leidžiantį bendrovės prievoles perkelti akcininkui. EŽTT pripažino, kad tokia priemonė yra būtina dėl viešojo intereso ir ypač dėl to, kad valstybei tenka pareiga užtikrinti, kad būtų išvengta nepataisomos žalos ekonomikai, taip pat sustiprintas teisinis saugumas ir rinkos stabilumas. Taip pat teismas rėmėsi Tarptautinio Teisingumo Teismo (Barselonos Traction, Light and Power Company, Limited 182¹⁵¹) sprendimu, kuriuo buvo atskirtos situacijos, kai bendrovė korporacijos šydą panaikina „iš vidaus“ ir akcininkai pripažįstami nukentėjusiais (kaip minėta byloje Agrotexim prieš Graikiją¹⁵²), ir kita, kai korporacijos šydas panaikinamas „iš išorės“, tai yra, kreditorių naudai, kaip yra nagrinėjamos bylos atveju. Todėl Agrotexim praktika negalėjo būti remiamasi šioje byloje, tačiau teismas nustatė, kad visgi turėtų būti atsižvelgta, ar korporacijos šydas buvo panaikintas esant išimtinėms aplinkybėms ir kompensuojant konkrečiomis apsaugos priemonėmis. Išskirtiniu atveju buvo pripažinta rinkos padėtis, kadangi valstybė turėjo skubiai sureguliuoti laisvąją rinką ir išspręsti kreditorių padėtį. EŽTT įvertino ieškovo padėtį, kad jo akcijų paketą sudarė 11,11%, todėl laikomas mažumos akcininku, dalyvavo įmonės veikloje kaip generalinis direktorius, taip pat įvertino nedidelę skolą, kurią turi sumokėti, sumą. Taip pat įvertinus bendrovės situaciją buvo nustatyta tam tikrų bendrovių teisės pažeidimų, daug metų nebuvo pateikta paraiška dėl likvidavimo ir

¹⁵¹ Tarptautinis Teisingumo Teismas. 1970 m. vasario 5 d. sprendimas *Barcelona Traction, Light and Power Co., Ltd. byloje (Belgija prieš Ispaniją)*, ICJ Reports 1970, p. 3.

¹⁵² Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. birželio 7 d. sprendimas *Centro Europa 7 S.r.l. ir Di Stefano prieš Italiją* byloje, Nr. 38433/09.

nesumokėti mokesčiai. Todėl atrodo, kad „išskirtinės aplinkybės“ ir „kompensacinės apsaugos priemonės“ yra elementai, į kuriuos reikia atsižvelgti vertinant, ar gali būti panaikintas korporacijos šydas, tačiau ar tai bus suderinama su Pirmojo protokolo 1 straipsniu, taip pat priklausys nuo konkrečių kiekvienos bylos faktų ir, *inter alia*, akcininko, bendrovės bei kreditoriaus padėties¹⁵³.

Šioje byloje taip pat buvo pareikšta atskiroji nuomonė, kuri nepripažino akcininkui nustatytos atsakomybės už bendrovės prievoles. Pirmiausia buvo pažymėta, kad įstatymų leidėjas gali nukrypti nuo bendrovės ir jos akcininkų atskyrimo principo, tačiau jis neturi teisės tai daryti atgaline data skoloms, kurios susidarė, kai buvo taikoma korporacijos šydo doktrina. Šiuo atveju bendrovės skola susidarė dar prieš įstatymo įsigaliojimą, taigi kyla pavojus, kad tokiais valstybės veiksmais buvo pažeistas akcininkų teisėtų lūkesčių principas, kad korporacijos šydas nebus panaikintas ir kad nebus trukdoma jų nuosavybės teisėms, išskyrus atvejus, kai tai atitiks visuomenės interesą ir bus būtina demokratinėje visuomenėje. Visgi buvo pritarta, kad išskirtinis aplinkybių pobūdis galėtų pateisinti įmonės šydo pakėlimą, tačiau šiuo atveju jokių išimtinių aplinkybių nebuvo. Naujuoju teisės aktu buvo siekiama suteikti paprastą ir veiksmingą sprendimą situacijai, kuri susidarė dėl pačios valstybės kaltės ir ji turėjo prisiimti iš to kilusią riziką. Kritikuojamas įstatymas buvo priimtas praėjus dvejiems metams po Slovėnijos nepriklausomybės atkūrimo, o itin didelis nemokių bendrovių skaičius susidarė per tą laikotarpį. Tokioje pat situacijoje buvo atsidūrusios ir kitos valstybės, kurios taip pat anksčiau buvo Jugoslavijos valstybės narės, tačiau tokios drastiškos priemonės akcininkų sąskaita nenustatė ir dėl to neturėjo didelių pasekmių. Taigi abejotina, ar padėtis Slovėnijoje pripažintina kaip išskirtinė aplinkybė, kuri pateisintų įmonės šydo panaikinimą¹⁵⁴. Konvencijos 34 straipsniu siekiant užtikrinti, kad akcininkai galėtų siekti savo interesų apsaugos Europos Žmogaus Teisių Teisme, negali būti naudojamas atvejams, kai korporacijos šydas panaikinamas siekiant nustatyti akcininkų atsakomybę. Netinkami akcininkų ir kreditorių verslo sprendimai arba tiesiog sunki ekonominė padėtis neturėtų lemti akcininko atsakomybės. Taigi dviejų teisėjų nuomone, įtvirtintas reguliavimas buvo akivaizdžiai nepagrįstas, dėl kurio tam tikriems bendrovės nariams užkrauta pernelyg didelė našta Tuo labiau, tokių drastiškų priemonių nereikėjo naudoti prieš akcininkus, kurie nepanaudojo korporacijos šydo nusikalstamiems tikslams, tai yra, nepadarė jokio nusikaltimo, nevengė mokesčių, nebuvo įsteigę fiktyvios bendrovės, nepriėmė sprendimų, prieštaraujančių viešajai

¹⁵³ Council of Europe. *Overview of the Court's case-law* [interaktyvus]. 2018, p. 96-99 [žiūrėta 2019 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: < https://www.echr.coe.int/Documents/Short_Survey_2018_ENG.pdf>.

¹⁵⁴ TURKOVIĆ, K.; MOUROU-VIKSTRÖM, S. Atskiroji nuomonė, p. 2-6. Iš: Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. gruodžio 11 d. sprendimas *Lekic prieš Slovėniją byloje*, Nr. 36480/07.

tvarkai, nesinaudojo ribotos atsakomybės bendrovės forma žmogaus teisių pažeidimui ir pan¹⁵⁵. Šiuo klausimu paminėtina EŽTT dažnai cituojama „Traction“ prieš Barseloną byla¹⁵⁶, kurioje Tarptautinis Teisingumo Teismas sprendė, jog „korporacinio šydo pakėlimo“ doktrina turi būti taikoma išskirtinėmis aplinkybėmis: šydas gali būti pakeliamas tokiais atvejais, kai siekiama išvengti piktnaudžiavimo juridinio asmens teisėmis, kaip ir tam tikro sukčiavimo arba tarnybinio nusižengimo, siekiant apsaugoti trečiuosius asmenis, tokius kaip kreditoriai arba pirkėjai, arba siekiant išvengti teisinių reikalavimų arba įsipareigojimų. Todėl, kaip galima matyti iš Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimo išaiškinimo, „korporacijos šydo pakėlimas“ turėtų būti taikomas tik siekiant išvengti sukčiavimo arba piktnaudžiavimo¹⁵⁷.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą galima pripažinti, kad toks teismo sprendimas kelia grėsmę suinteresuotoms šalims ekonomikoje, ypač smulkiesiems akcininkams. Tokiu sprendimu sukuriama situacija, kai įstatymų leidėjui leidžiama sukurti sistemą, kuri pagerina kreditorių padėtį akcininkų sąskaita (analizuotos bylos atveju tai pripažino pats įstatymų leidėjas ir 2011 metais įstatymas buvo panaikintas, kadangi buvo vertinamas kaip nesąžiningas akcininkams ir ilgainiui pakenkė ekonomikai). Tačiau reikia tikėtis, kad šis sprendimas nebus kartojamas vėlesnėje praktikoje ir yra nulemtas vien pripažintos neva išskirtinės ir sudėtingos valstybės padėties. Visgi nėra abejonių, kad „iš išorės“ egzistuojančio korporacinio šydo užtikrinamas yra bendrovės akcininkų interesų garantas ir turėtų būti panaikintas tik išskirtinėmis aplinkybėmis ir tik dėl paties akcininko nesąžiningumo ar piktnaudžiavimo juo. Priešingu atveju investavimas į bendrovę taptų nepatrauklus, o investuotojų sumažėjimas sukeltų neigiamų ekonominių padarinių.

¹⁵⁵ TURKOVIĆ, K.; MOUROU-VIKSTRÖM, S. Atskiroji nuomonė, p. 8. Iš: Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. gruodžio 11 d. sprendimas *Lekic* prieš Slovėniją byloje, Nr. 36480/07.

¹⁵⁶ Tarptautinis Teisingumo Teismas. 1970 m. vasario 5 d. sprendimas *Barcelona Traction, Light and Power Co., Ltd.* byloje (*Belgija prieš Ispaniją*), § 58.

¹⁵⁷ DAUJOTAS, R. Jurisdikcija *ratione personae* tarptautiniame investicijų arbitraže – teisėtas veiklos planavimas ar piktnaudžiavimas teise? [interaktyvus]. *Teisė*, 2013, t 86, p. 118 [žiūrėta 2019 m. kovo 8 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/1080/565>>.

IŠVADOS

1. Nors Konvencijoje tik Pirmojo protokolo 1 straipsnyje tiesiogiai yra įtvirtinta teisė bendrovėms kreiptis apsaugos pagal EŽTK, EŽTT praktika palaipsniui išplėtė bendrovėms taikomos apsaugos ribas ir į kitus straipsnius, kurie gali būti pritaikyti bendrovėms pagal jų prigimtį (pavyzdžiui, teisė į būsto neliečiamumą, į saviraiškos laisvę). Dėl šios priežasties EŽTK tapo realus ir veiksmingas bendrovių teises ginantis mechanizmas, bendrovių atžvilgiu nereikalaujantis papildomų apsaugos priemonių.
2. EŽTT praktika atskiria bendrovės teises nuo jos akcininkų teisių, tačiau, dėl neretai sutampančio bendrovės ir jos akcininkų turtinio intereso, teismui dažnai tampa sudėtinga įvertinti, kada yra pažeistas vien bendrovės interesas, o kada pažeidžiamas ir akcininko tiesioginis interesas. Nors EŽTT yra pateikęs išimčių sąrašą, kuomet bendrovės intereso pažeidimas laikomas ir akcininko interesų pažeidimu, šios išimtys yra vertinamojo pobūdžio ir dažnai nenuspėjamos, kas sukelia didelį neapibrėžtumą ir apsunkina akcininkų teisę į gynybą.
3. Akcininkams yra suteikiama teisė į akcijas kaip į nuosavybę ir į visas iš jos kylančias teises, kas iš dalies užtikrina akcininko turtinio intereso apsaugą. Tačiau iš akcininkų teikiamų skundų analizės akivaizdu, kad jie neretai siekia interesų apsaugos, kai žala yra padaryta ne tiesioginėms jų teisėms, o bendrovei. Tokios teisės, tai yra, pareikšti skundą, kai žala padaryta bendrovei, EŽTT akcininkams nesuteikia ir nuosekliai laikosi suformuotos praktikos, tačiau vertinant neretai sudėtingą interesų pažeidimo atribojimą ir vadovaujantis kita tarptautinių teismų praktika, tokią teisę akcininkams būtų galima suteikti.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista Protokolais Nr. 11 ir 14. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 156-7390.
2. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 1, iš dalies pakeistas Protokolu Nr. 11. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 156-7391.
3. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 4, iš dalies pakeistas Protokolu Nr. 11. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 156-7392.
4. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 6, iš dalies pakeistas Protokolu Nr. 11. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 156-7393.
5. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 7, iš dalies pakeistas Protokolu Nr. 11, *Valstybės žinios*, 2011, nr. 156-7394.
6. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 13. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 156-7395.
7. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolas Nr. 16. *Teisės aktų registras*, 2015-07-24, nr. 11609. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, nr. 74-2262.
8. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*, nr. 74-2262.
9. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2000-07-31, Nr. 64-1914.

Specialioji literatūra

1. JOČIENĖ, D. *Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos įtaka nacionalinei teisei bei jurisprudencijai, tobulinant žmogaus teisių apsaugą. Konvencijos ir Europos Sąjungos teisės santykis* [interaktyvus]. *Jurisprudencija*, 2007, t. 7(97), p. 7-27 [žiūrėta 2019 m. vasario 3 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2698/2502>>.
2. VIŠEKRUNA, A. *Protection of rights of companies before the European Court of Human Rights* [interaktyvus]. Belgrade: Institute of Comparative Law, p. 111-126 [žiūrėta 2019 m. vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <<https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/eclic/article/view/6524/3433>>.
3. GREAR, A. *Challenging corporate 'humanity': Legal disembodiment, embodiment and human rights*. [interaktyvus]. Oxford University press, 2007 [žiūrėta 2019 m. vasario 27 d.].

- Prieiga per internetą:
<https://www.researchgate.net/publication/228282941_Challenging_Corporate_Humanity_Legal_Disembodiment_Embodiment_and_Human_Rights>.
4. VAN DEN MUIJSENBURGH, W. H.; REZAI, S. *Corporations and the European Convention on Human Rights* [interaktyvus]. University of the Pacific, 2012 [žiūrėta 2019 m. vasario 27 d.]. Prieiga per internetą: <<https://scholarlycommons.pacific.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1011&context=globe>>.
 5. KU, J. G. *The Limits of Corporate Rights Under International Law* [interaktyvus]. Maurice A. Deane School of Law at Hofstra University, 2011.
 6. MIKELĖNAS, V., et al. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Antroji knyga. Asmenys. Vilnius: Justitia, 2002.
 7. KIRŠIENĖ, J. *Akcininko teisių į bendrovės turtą prigimties teoriniai ir praktiniai aspektai* [interaktyvus]. Jurisprudencija, 2002, t. 31(23), p. 67-79 [žiūrėta 2019 m. kovo 1 d.]. Prieiga per internetą: <https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/3551>.
 8. MIKALONIENĖ, L. *Uždarosios akcinės bendrovės akcininko teisės ir jų gynimo būdai*: monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2015.
 9. MILIUTIS, F. *Privalomo akcijų pardavimo teisinis reguliavimas akcininko teisių užtikrinimo efektyvumo požiūriu*. Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.
 10. EMBERLAND, M. *Companies before the European Court of Human Rights*. [interaktyvus]. University of Oxford, 2004, [žiūrėta 2019 m. kovo 2 d.]. Prieiga per internetą: <https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:acd0391d-2487-422d-8455-44c33fa26cb9/download_file?safe_filename=N13642730.pdf&file_format=application%2Fpdf&type_of_work=Thesis>.
 11. VELASCO, J. *The Fundamental Rights of the Shareholder* [interaktyvus]. Notre Dame Law School, 2006 [žiūrėta 2019 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <https://scholarship.law.nd.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1314&context=law_faculty_scholarship>.
 12. DAUJOTAS, R. *Jurisdikcija ratione personae tarptautiniame investicijų arbitraže – teisėtas veiklos planavimas ar piktnaudžiavimas teise?* [interaktyvus]. *Teisė*, 2013, t. 86, p. 103-123 [žiūrėta 2019 m. kovo 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.zurnalai.vu.lt/teise/article/view/1080/565>>.
 13. CARSS-FRISK, M. *The right to property. A guide to the implementation of Article 1 of Protocol No. 1 to the European Convention on Human Rights* [interaktyvus]. Human rights

handbooks, No. 4, 2003 [žiūrėta 2019 m. kovo 23 d.]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/168007ff4a>>.

14. ŠTARIENĖ, L. *Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio taikymo sritis: civilinių teisių ir pareigų bei baudžiamojo kaltinimo klausimai* [interaktyvus]. Jurisprudencija, 2005, t. 78(70), p. 53-68 [žiūrėta 2019 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.mruni.eu/upload/iblock/8b0/007_stariene.pdf>.

15. ROZAKIS, C. L. Atskiroji nuomonė. Iš: Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2000 m. balandžio 6 d. sprendimas *Comingersoll SA prieš Portugaliją* byloje, Nr. 35382/97.

16. EMBERLAND. *The Corporate Veil in the Case Law of the European Court of Human Rights* [interaktyvus]. Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, 2003, p. 945-969 [žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <www.zaoerv.de/63_2003/63_2003_4_a_945_970.pdf>.

17. MIKALONIENĖ, L. *Išvestinio ieškinio samprata, paskirtis ir tikslai* [interaktyvus]. Teisė, 2014, p. 113-123 [žiūrėta 2019 m. kovo 16 d.]. Prieiga per internetą: <www.zurnalai.vu.lt/teise/article/download/5079/5224>.

18. DAUJOTAS, R. *Tarptautinė investicijų teisė ir arbitražas*: monografija [interaktyvus]. Eugrimas: 2015 [žiūrėta 2019 m. sausio 19]. Prieiga per internetą: <http://rdaujotas.com/wp-content/uploads/2015/06/Tarptautine-investiciju-teise-ir-arbitrazas_WEB.pdf>.

19. TURKOVIĆ, K.; MOUROU-VIKSTRÖM, S. Atskiroji nuomonė, p. 8. Iš: Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. gruodžio 11 d. sprendimas *Lekic prieš Slovėniją* byloje, Nr. 36480/07.

Teismų praktika

Nacionalinių teismų praktika

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2006 m. sausio 17 d. nutarimas „Dėl oficialaus pasiūlymo supirkti vertybinius popierius“ byloje, Nr. 25/04.

2. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2005 m. gruodžio 12 d. nutarimas „Dėl „Mažeikių naftos“ reorganizavimo įstatymo“ byloje, Nr. 20/02.

3. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2000 m. spalio 18 d. nutarimas „Dėl akcinių bendrovių „Būtingės nafta“, „Mažeikių nafta“ ir „Naftotiekis“ reorganizavimo“ byloje, Nr. 29/98-16/99-3/2000.

4. Lietuvos apeliacinis teismas. 2018 m. sausio 11 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Strategy and management group“ v. „Šilo statyba“*. Nr. 2-198-370/2018.

5. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Specifiniai Konvencijos I protokolo I straipsnio (teisė į nuosavybės apsaugą) apsaugos objektai (klientūra, ekonominis interesas, susijęs su galimybe gauti pajamų iš licencijuojamos veiklos, profesinės veiklos reputacija) (IATRIDIS prieš Graikiją santrauka, H. J. BATELAAN ir J. HUIGES prieš Nyderlandų Karalystę, TRE TRAKTÖRER AKTIEBOLAG prieš Švediją santrauka):* apžvalga. Teismų praktika, 2007, Nr. 27.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinė teisėjų kolegija. *2014 m. sausio 9 d. nutartis, civilinėje byloje UAB „Mitnija“ v. E. R., V. G., Nr. 3K-7-124/2014.*
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2015 m. sausio 19 d. nutartis civilinėje byloje Plass Investments Limited v. „Alita“, AB, „FR&R Invest, IGA S. A.“ ir V. J. Nr. 3K-3-66/2015.*

Europos žmogaus teisių teismo praktika

1. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1995 m. spalio 24 d. sprendimas *Agrotexim ir kiti prieš Graikiją* byloje, Nr. 14807/89.
2. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2019 m. sausio 29 d. sprendimas *Albert ir kiti prieš Vengriją* byloje, Nr. 5294/14.
3. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1994 m. gruodžio 9 d. sprendimas *The Holy Monasteries prieš Graikiją* byloje, Nr. 10/1993/405/483–484.
4. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2003 m. rugsėjo 23 d. sprendimas *Radio France ir kiti prieš Prancūziją* byloje, Nr. 53984/00; Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. gruodžio 13 d. sprendimas *Islamic Republic of Iran Shipping Lines prieš Turkiją* byloje, Nr. 40998/98.
5. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2014 m. liepos 31 d. sprendimas *OAO Neftyanaya Kompaniya Yukos prieš Rusiją* byloje, Nr. 14902/04.
6. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. liepos 19 d. sprendimas *Freitag prieš Vokietiją* byloje, Nr. 71440/01; Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. liepos 25 d. sprendimas *Sovtransavto Holding prieš Ukrainą* byloje, Nr. 48553/99; Europos Žmogaus Teisių Komisija. 1982 m. spalio 12 d. sprendimas *Bramelid ir Malstrom prieš Švediją*, Nr. 8588/79, 8589/79.
7. Europos Žmogaus Teisių Komisija. 1986 m. vasario 21 d. sprendimas *James ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 8793/79, Serija A Nr. 98.

8. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. liepos 25 d. sprendimas *Sovtransavto Holding prieš Ukrainą* byloje, Nr. 48553/99.
9. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. gruodžio 18 d. sprendimas *Marini prieš Albaniją* byloje, Nr. 3738/02.
10. Europos Žmogaus Teisių Komisija. 1986 m. gruodžio 11 d. sprendimas *Company S. ir T. prieš Švediją* byloje, Nr. 11189/84.
11. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. liepos 25 d. sprendimas *Sovtransavto Holding prieš Ukrainą* byloje, Nr. 48553/99.
12. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. gruodžio 11 d. sprendimas *Lekic prieš Slovėniją* byloje, Nr. 36480/07.
13. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1990 m. spalio 4 d. sprendimas *Smith Kline ir French Laboratories Ltd prieš Nyderlandus* byloje, Nr. 12633/87.
14. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2007 m. sausio 11 d. sprendimas *Anheuser-Bush Inc. prieš Portugaliją* byloje, Nr. 73049/01.
15. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1999 m. kovo 25 d. sprendimas *Iatridis prieš Graikiją* byloje, Nr. 31107/96.
16. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 m. vasario 15 d. sprendimas *Steel ir Moris prie Jungtinę Karalystę* byloje, Nr. 68416/01.
17. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1989 m. liepos 7 d. sprendimas *TRE TRAKTÖRER AKTIEBOLAG prieš Švediją* byloje, Nr. 10873/84.
18. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. spalio 16 d. sprendimas *Könyv-Tár Kft ir kt. prieš Vengriją* byloje, Nr. 21623/13.
19. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1999 m. kovo 25 d. sprendimas *Iatridis prieš Graikiją* byloje, Nr. 31107/96.
20. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. lapkričio 5 d. sprendimas *UAB „JGK Statyba“ ir Guseļnikovas prieš Lietuvą* byloje, Nr. 3330/12.
21. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2019 m. sausio 31 d. sprendimas *Fill LCC prieš Armėniją* byloje, Nr. 18526/13.
22. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2019 m. sausio 24 d. sprendimas *Scholz AG prieš Armėniją* byloje, Nr. 16528/10.
23. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2014 m. kovo 4 d. sprendimas *Grande Stevens ir kiti prieš Italiją* byloje, Nr. 18640/10, 18647/10, 18663/10, 18668/10 ir 18698/10.
24. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2005 balandžio 28 d. sprendimas *Buck prieš Vokietiją* byloje, Nr. 41604/98.

25. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1992 m. gruodžio 16 d. sprendimas *Niemietz prieš Vokietiją* byloje, Nr. 13710/88.
26. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. liepos 16 d. sprendimas *Société Colas Est ir kiti prieš Prancūziją* byloje, Nr. 37971/97.
27. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. balandžio 18 d. sprendimas *Saint-Paul Luxembourg S.A prieš Liuksemburgą* byloje, Nr. 26419/10.
28. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1988 m. gegužės 24 d. sprendimas *Müller ir kiti prieš Šveicariją* byloje, Nr. 10737/84.
29. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. birželio 16 d. sprendimas *Delfi AS prieš Estiją* byloje, Nr. 64569/09.
30. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2018 m. sausio 30 d. sprendimas *UAB „Sekmadienis“ prieš Lietuvą* byloje, Nr. 69317/14.
31. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1989 lapkričio 20 d. *Verlag GmbH ir Klaus Beerman prieš Vokietiją* byloje, Nr. 10572/83.
32. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2000 m. balandžio 6 d. sprendimas *Comingersoll SA prieš Portugaliją* byloje, Nr. 35382/97.
33. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2019 m. kovo 19 d. sprendimas *Zülfikari ir Pekcan prieš Turkiją* byloje, Nr. 6372/05, 52543/07.
34. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2008 m. spalio 14 d. sprendimas *Blumberga prieš Latviją* byloje, Nr. 70930/01;
35. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Chadzitaskos ir Franta prieš Čekijos Respubliką* byloje, Nr. 7398/07, 31244/07, 11993/08, 3957/09
36. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2002 m. Lapkričio 7 d. sprendimas *Olczak prieš Lenkiją* byloje, Nr. 30417/96.
37. Europos Žmogaus Teisių Komisija. 1982 m. spalio 12 d. sprendimas *Bramelid ir Malstrom prieš Švediją*, Nr. 8588/79, 8589/79.
38. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2003 m. vasario 20 d. sprendimas *Kind prieš Vokietiją* byloje, Nr. 44324/98.
39. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2013 m. gruodžio 12 d. sprendimas *Zagrebačka banka D.D. prieš Kroatiją* byloje, Nr. 39544/05.
40. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. rugsėjo 27 d. sprendimas *Chadzitaskos & Franta prieš Čekijos Respubliką* byloje, Nr. 7398/07.
41. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1998 rugsėjo 28 d. sprendimas *Yaşa prieš Turkiją* byloje, Nr. 22495/93.

42. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2004 m. balandžio 1 d. sprendimas *Camberrow MM5 AD prieš Bulgariją* byloje, Nr. 50357/99.
43. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 1989 m. balandžio 27 d. sprendimas *Neves e Silva prieš Portugaliją* byloje, Nr. 5/1988/149/203.
44. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. spalio 23 d. sprendimas *Süzer ir Eksen Holding A.Ş. prieš Turkiją* byloje Nr. 6334/05.
45. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2012 m. birželio 7 d. sprendimas *Centro Europa 7 S.r.l. ir Di Stefano prieš Italiją* byloje, Nr. 38433/09.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika

1. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 1989 m. rugsėjo 21 d. sprendimas *Hoechst/Komisija* sujungtose bylose 46/87 ir 227/88.
2. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. 2017 m. rugsėjo 12 d. sprendimas *Trasta Komerbanka AS/Europea Central Bank.*, T-247/16, EU:T:2017.

Tarptautinio Teisingumo Teismo praktika

1. Tarptautinis Teisingumo Teismas. 1970 m. vasario 5 d. sprendimas *Barcelona Traction, Light and Power Co., Ltd. byloje (Belgija prieš Ispaniją)*, ICJ Reports 1970.
2. Tarptautinis Teisingumo Teismas. 1989 m. liepos 20 d. sprendimas *Elettronica Sicula S.p.A. (ELSI) byloje (Jungtinės Amerikos Valstijos prieš Italiją)*, ICJ Reports 1989, p. 15.

Kita teismų praktika

1. Tarptautinis investicinių ginčų arbitražas. 2004 m. sausio 14 d. sprendimas *Enron Corporation and Ponderosa Assets, L.P. prieš Argentinos Respubliką* byloje, Nr. ARB/01/3.
2. Tarptautinis investicinių ginčų arbitražas. 2003 m. liepos 17 d. sprendimas *CMS Gas Transmission Company prieš Argentinos Respubliką* byloje, Nr. ARB/01/8. § 48.
3. Jungtinių Tautų Tarptautinės prekybos teisės komisija (UNCITRAL). 2004 m. lapkričio 15 d. sprendimas *GAMI Investments Inc. prieš Jungtines Meksikos valstijas*, [interaktyvus,žiūrėta 2019 m. kovo 20 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.italaw.com/sites/default/files/case-documents/ita0353_0.pdf>.
4. Amerikos žmogaus teisių teismas. 2001 . rugsėjo 7 d. sprendimas *Cantos prieš Argentiną*, Serija C Nr 85 [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_85_ing.pdf>.

Travaux préparatoires ir kiti nenorminio pobūdžio dokumentai

1. Council of Europe. 47 Member States [interaktyvus; žiūrėta 2019 m. vasario 12 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.coe.int/en/web/portal/47-members-states>>.
2. European Commission. *Study on Minority Shareholders Protection*. Prepared by TGS Baltic, 2018.
3. Vyriausybės atstovas žmogaus teisių teisme. *Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijai – 60 metų* [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 12 d.]. Prieiga per internetą <<http://lrv-atstovas-eztt.lt/naujienos/zmogaus-teisiu-ir-pagrindiniu-laisviu-apsaugos-konvencijai-60-metu>>.
4. Swiss centre of expertise in Human Rights (SCHR). *The European court of human rights protecting business* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. sausio 18 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.skmr.ch/cms/epaper/SCHR_protect_businesses/#page=2>.
5. Europos Taryba. Pažeidimai pagal straipsnius ir valstybes [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2018_ENG.pdf>.
6. Vyriausybės atstovas Europos žmogaus teisių teisme. *EŽTT sprendimai ir nutarimai bylose prieš Lietuvą. EŽTT nutarimų ir sprendimų apžvalgos lietuvių kalba* [interaktyvus, žiūrėta 2019 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/APZVALGOS_EZTT_spr_del_esmes_2019-03-15.pdf>.
7. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. *Žinok: žmogaus teisės ir jų apsauga* [interaktyvus]. Vilnius: 2013 [žiūrėta 2019 m. vasario 27 d.]. Prieiga per internetą: <https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2016/08/ZINOK__LT.pdf>.
8. Lietuvių kalbos institutas. *Lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. vasario 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=b%C5%ABstas&lns=-1&les=-1&id=03110780000>>.
9. Vyriausybės atstovas Europos žmogaus teisių teisme. *Dėl uždraustos dizainerio drabužių reklamos Strasbūro teismas pripažino Lietuvą pažeidusia saviraiškos laisvę* [interaktyvus]. [žiūrėta 2019 m. kovo 29]. Prieiga per internetą:<<http://www.lrv-atstovas-eztt.lt/naujienos/del-uzdraustos-dizainerio-drabuziu-reklamos-strasburo-teismas-pripazino-lietuva-pazeidusia-saviraiskos-laisve>>.
10. 2012 m. gruodžio 12 d. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. *Europos bendrovių teisės ir įmonių valdymo veiksmų planas. Šiuolaikinė teisinė sistema didesniajam akcininkų aktyvumui ir įmonių tvarumui užtikrinti* COM(2012) 740 final [interaktyvus; žiūrėtas 2019 m. kovo 20 d.].

Prieiga per internetą: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52012DC0740&from=LT>>.

11. Council of Europe. *Overview of the Court's case-law* [interaktyvus]. 2018, p. 96-99 [žiūrėta 2019 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.echr.coe.int/Documents/Short_Survey_2018_ENG.pdf>.

SANTRAUKA

Magistro darbe „Bendrovės ir jos akcininkų interesų apsauga pagal Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją“ analizuojamos ir vertinamos bendrovės ir jos akcininkų interesus užtikrinančios teisės, įtvirtintos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje (toliau – EŽTK). Daugiausia dėmesio šiame darbe skiriama Europos žmogaus teisių teismo praktikai (toliau – EŽTT), aiškinančiai EŽTK straipsnių turinį bei padedančiai įvertinti bendrovei ir jos akcininkams garantuojamą apsaugą.

Pirmoje darbo dalyje, daugiausiai remiantis teisės doktrina, atskleidžiama bendrovės ir jos akcininkų interesų apsaugos problematika. Nustatoma, kokiomis teisėmis pagal EŽTK naudojasi bendrovės, vertinamas poreikis bendrovėms suteikti EŽTK garantuojamą teisių apsaugą bei išskiriamos pagrindinės doktrinoje egzistuojančios pozicijos. Atskirai atskleidžiamas akcininkų vaidmuo bendrovėje, nustatoma, kurie akcininkų interesai yra ginami pagal EŽTK ir kur kyla pagrindinė problematika dėl akcininkų interesų apsaugos.

Antra darbo dalis skirta išanalizuoti EŽTK suteiktas teises bendrovėms. Analizuojama EŽTT praktika dėl tiesiogiai EŽTK įtvirtintos nuosavybės teisės bendrovėms apsaugos bei kitų EŽTT praktikoje pripažintų teisių, tokių kaip procesinės bendrovių teisės, teisė į būsto neliečiamumą, saviraiškos laisvę bei teisę į teisingą atlyginimą.

Trečioje darbo dalyje, remiantis EŽTT praktika, nagrinėjamos akcininkų interesus užtikrinančios EŽTK garantuojamos teisės. Darbe analizuojama, kaip EŽTT praktikoje įgyvendinama nuosavybės teisė į akcijas, aptariama akcininko *locus standi* dėl bendrovei padarytos žalos problematika bei akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles.

SUMMARY

Protection of the Interests of the Company and its Shareholders under the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms

This Master's thesis analyzes and assesses the rights of the company and its shareholders as indicated in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR). This work focuses on the case law of the European Court of Human Rights (ECtHR), which clarifies the content of the articles of the ECHR and helps to assess the protection granted to the company and its shareholders.

The first part of thesis, mainly based on legal doctrine, reveals the problems of the protection of interests of the company and its shareholders. In further it establishes the rights of the companies under the ECHR, assesses the need for companies to grant the protection of rights guaranteed by the ECHR, and distinguishes basic positions provided in the doctrine. It separately discloses the role of shareholders in the company, determines, which shareholders' interests are protected by the ECHR and where the main problem arises as to the protection of shareholders' interests.

The second part of thesis analyzes the rights granted to companies by the ECHR. The ECtHR case law on the direct application of the ECHR enshrines the protection of property rights and other rights recognized in the ECtHR case law, such as procedural rights, the right to respect companies home, freedom of expression and the right to just satisfaction.

The third part of thesis, mainly based on the ECtHR case law, deals with the rights guaranteed by the ECHR, which protect the interests of shareholders. The paper analyzes how the ECtHR practice of ownership of shares is implemented, discusses the shareholder's *locus standi* regarding the harm done to the company and the shareholder's responsibility for the company's obligations.